

Weak Cultural Governance, A Missing Link in the Political Development of Tabriz; A Qualitative Research

Atefeh Mohammady^I , Mohammad Abbaszadeh^{II} ,

Mohammad-Bagher Alizadeh Aghdam^{III} , Fatemeh Gholabi^{IV}

 <https://dx.doi.org/10.22084/csr.2024.23990.1954>

Received: 2022/04/14; Revised: 2022/06/29; Accepted: 2022/07/23

Type of Article: **Research**

Pp: 9-47

Abstract

Achieving development has been one of the main goals of countries for decades. Development has many political, social, economic, cultural, human and... dimensions. Political development in the city of Tabriz is of special importance due to special cultural, linguistic and ethnic conditions, especially since the available information shows weakness in this area. The main purpose of this study is to identify cultural concepts affecting the political development of Tabriz. To identify the effective concepts of political development in Tabriz, a qualitative method was selected and data were collected using a semi-structured interview technique. The research sample includes 45 development specialists and city officials with executive positions. The sampling method was purposeful based on the method used and the purpose of the research. For analysis, 3-step coding was used, which are; open coding; Axial coding and selective coding. The research data showed that experts believe that the city of Tabriz has not achieved politically acceptable development. Interviewees consider 5 concepts involved in the development of Tabriz. The 5 concepts are “mass media inefficiency”, “cultural capital”, “discrimination between center and periphery”, “ethnic discrimination” and “gender discrimination”. The main theme of this research is “Weakness of cultural governance (dysfunction of the cultural sub-system)”. The interviewees’ answers showed that the main weakness and disorder in the cultural subsystem has caused problems in the political subsystem. The research findings are also consistent with the theories of Lipst, Hall, Wallerstein, Wiener and social identity theory.

Keywords: Political Development, Cultural Capital, Ethnicity, Center-Periphery, Qualitative Method.

I. PhD in Economic Sociology and Development, Department of Social Science, Faculty of Law and Social Sciences, University of Tabriz, Tabriz, Iran.

II. Professor, Department of Social Science, Faculty of Law and Social Sciences, University of Tabriz, Tabriz, Iran (Corresponding Author). **Email:** m.abbaszadeh2014@gmail.com

III. Professor, Department of Social Science, Faculty of Law and Social Sciences, University of Tabriz, Tabriz, Iran.

IV. Professor, Department of Social Science, Faculty of Law and Social Sciences, University of Tabriz, Tabriz, Iran.

Citations: Mohammady, A., Abbaszadeh, M., Alizadeh Aghdam, M. B. & Gholabi, F., (2025). “Weak Cultural Governance, A Missing Link in the Political Development of Tabriz; A Qualitative Research”. *Two Quarterly Journal of Contemporary Sociological Research*, 13(25): 9-47. <https://dx.doi.org/10.22084/csr.2024.23990.1954>

Homepage of this Article: https://csr.basu.ac.ir/article_5827.html?lang=en

1. Introduction

Development is a multi-dimensional concept that can be attributed to many political, social, economic, cultural, environmental, human, gender, etc. dimensions. Cities as complex and multi-layered systems must achieve development in each dimension (Sofska, 2016: 140). What is considered in this research is the political dimension of the concept of development.

According to thinkers, people's participation and companionship is an integral part of political development, and the result of political development will be nothing but the improvement of people's living conditions (Khoshfar et al., 2018: 53).

According to the evidence, the political development in Iran after the Islamic Revolution has had a fluctuating trend and is far from reaching the desired point (Akhwan Kazemi and Nikonhad, 2018: 589). According to international statistics in 2021, Iran's rank in access to justice is 115; freedom of speech, 139; freedom of religion, 160; political rights, 132; freedom and personal choice, 128; Equality of political power based on gender, 144; Equality of political power based on social group, 133; Equality of political power based on socio-economic status, 117; The index of discrimination against minorities is 136, which has not obtained acceptable ranks compared to other countries, and in most of the indices, it has been ranked at the bottom among 175 countries.

Also among Asian countries, Iran has a score of 33 in the field of political development, while South Korea has the highest score with a score of 109. Countries can achieve development by increasing the stability, participation and accountability of their political system and building an efficient, authoritative and legitimate political-administrative system (Khalfazadeh Estmal et al.; 123: 1400). The main purpose of this research is to identify the cultural elements involved in the political development of the city of Tabriz.

2. Materials

In the following, an attempt has been made to review important theories related to political development. According to Almond and Verba, political culture is rooted in people's feelings, beliefs and attitudes, it is formed through socialization. They believe that political culture is acquired in childhood through socialization institutions, while maintaining it in adulthood, he can modify it and find new attitudes towards his political system and take political action. They consider political culture to include cognitive, emotional and value attitudes towards the political system. Lipset believes that education has a significant correlation with participation and believes that there is a strong correlation between political participation and social and economic factors (Mohsani Tabrizi, 1375: 89).

McClerking and McDaniel believes that if the religious beliefs attributed to it emphasize participation in political affairs, or consider participation in political affairs as part of religious rules and orders; Of course, the participation of their followers in political affairs will increase. Also, Wendell Broadwell, as one of

the thinkers of political development, believed that gender, residential area, age, education, income, race, ethnicity, and religion are effective on the level of participation (Parchemi, 2016: 41).

3. Discussion

Experts were asked whether the city of Tabriz is politically developed or not? In response to this question 60% of the interviewees believed that the city of Tabriz achieved political development in some dimensions, but it cannot be considered developed in general. 30% said that it has a long way to reach development and 10 percent considered the political development of Tabriz acceptable. Next, experts were asked what cultural concepts they consider to be influential on the political development of Tabriz city (based on characteristics, historical experiences, ethnic culture, language, etc.). In response to this question, experts pointed to several concepts. According to them, cultural conditions affecting the development of Tabriz city include “Weakness of mass media”, “Cultural capital”, “Discrimination between center and periphery”, “Feeling of ethnic discrimination” and “Gender discrimination”.

In the current research, the main theme that was obtained is “the weakness of cultural governance (disruption in the functioning of the cultural sub-system)”. This concept included the 5 main concepts considered by the respondents and is derived from them. The mentioned concept means the weakness of related cultural institutions in the society.

Parsons considers culture to be the main force connecting various elements of the social world. Culture is a patterned and regular system of symbols directed at actors and the internalized dimensions of the personality system and institutionalized patterns in the social system, and because it is mainly symbolic and subjective, it is easily transferred from one system to another. Culture is transferred from one social system to another through diffusion. While the cultural system is considered a part of other systems, it also has an independent existence in the form of a treasure of knowledge, symbols and thoughts (Ritzer, 2018: 335-336). Experts believe that cultural factors have a significant impact on the process of achieving political development, and disruption and weakness in the cultural sub-system cause disruption and slowness in achieving political development. Finally, based on the conducted interviews and extracted concepts, the following paradigm model was obtained.

4. Conclusion

The findings of the research indicated “the weakness of cultural governance (disruption in the functioning of the cultural sub-system)” as the main theme that has caused problems in other sub-systems and one of these sub-systems is It is a political system. The most relevant theory that can be used to explain these relationships is Parsons’ AGIL theory.

According to Parsons' theory, society as a system consists of elements that interact with each other (Goldner, 1383: 162); (Hamilton, 1379: 114). Parsons recognizes four structures in society. According to Parsons theory, the parts of the system are connected to each other, naturally, any change that occurs in a part of the social system causes changes in other parts, because the most general and basic characteristic of a system is the continuous relationship of parts and variables (Goldner, 2013: 236).

The cultural sub-system provides normative values and systems that are suitable for socialization (Bert, 1389: 105). According to the opinions of experts, the disruption in the functioning of the cultural sub-system, or in other words, the weakness of the cultural governance of the society, has weakened the political development in Tabriz.

In explaining the cultural concepts affecting political development, the interviewees mentioned 5 concepts which are: "weakness of mass media", "cultural capital", "discrimination between center and periphery", "ethnic discrimination" and "gender discrimination".

From the point of view of mass media experts, it is considered one of the most influential tools of the modern world and can have deep effects in different dimensions of society.

The interviewees stated that the cultural capital of activists will have a significant impact on political development. In fact, as the level of knowledge and awareness of the actor increases, the choice and action of the actor will decrease in a quantitative sense, but it will improve in a qualitative sense.

Also, the experts believed that Tabriz, as one of the important metropolises of Iran, which plays an important role in all aspects of this country, is considered as an unimportant city from the center and has been marginalized. This is the reason for the isolation of Tabriz city. "Ethnic discrimination" is another concept mentioned by the interviewees. Due to having a different language and strong ethnic feelings, Tabriz is mostly ignored by the center. The last concept is called "gender discrimination". Experts said that the existence of discrimination in various fields will have an adverse effect on women's political participation and will prevent them from attending and participating in political parties.

Acknowledgments

The authors would like to gratefully acknowledge all the participants, whom without their contribution this study would not have been conducted.

Conflict of Interest

Authors declare no conflicts of interest.

Observation Contribution.

The authors contributed equally to the writing of the article.

صفحهٔ اصل، مقاله در سامانهٔ نشریه: https://csr.basu.ac.ir/article_5827.html

۱. مقدمه

در دهه ۱۹۹۰م. مسئله توسعه^۱ در دستور کار دولت‌مردان و صاحب‌نظران قرار گرفت و ابعاد توسعه مورد بازاندیشی قرار داده شد. تا پیش از این زمان، توسعه روندی تصور می‌شد که به وسیله آن کشورهای عقب‌مانده به رفاه اقتصادی و توسعه‌یافتگی رهنمون می‌شدند؛ این دیدگاه، به دلیل وسعت و گستردگی موضوعی، دربردارنده نظریه‌های متفاوت و مکمل است که از آن‌ها با عنوان «پارادایم توسعه» یاد می‌شود.

توسعه در مفهوم قوی خود، به معنای استفاده از منابع تولید جامعه جهت بهبود شرایط زندگی فقیرترین افراد است و در معنای دیگر به معنای سهم بیشتر از همه چیز برای تمامی افراد در چارچوب بیشترین سهم برای عده انگشت‌شمار (پیت و هارت ویک^۲، ۱۳۸۹: ۱۵). توسعه، فرآیند پیچیده‌ای است که رشد کمی و کیفی تولیدات، خدمات، تحول کیفیت زندگی و بافت اجتماعی جامعه و تعدیل درآمد و زدودن فقر و محرومیت و بیکاری و تأمین رفاه همگانی و رشد علمی و تکنولوژی درون‌زا در یک جامعه معین را دربر می‌گیرد (توسلی، ۱۳۷۳: ۲۶). در تعریفی دیگر، بیان شده است که «پرسه تعادل بین عوامل اقتصادی، زیست‌محیطی و اجتماعی در مناطق شهری»، به عنوان توسعه شهری شناخته می‌شود (رسولی‌منش و همکاران^۳، ۲۰۱۲: ۶۲۳؛ پوروکانیا^۴، ۲۰۱۷: ۲۵) هدف نهایی دستیابی به توسعه، بهبود شرایط زندگی انسان‌ها است. درواقع انسان در محور و مرکز اصلی مفهوم توسعه قرار دارد (محمدی‌فر و الماسی‌فرد، ۱۳۹۹: ۱۴۲). براساس تعاریف ارائه شده، توسعه مفهومی چندبُعدی دارد که می‌توان ابعاد متعدد سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، زیست‌محیطی، انسانی، جنسیتی و... برایش قائل شد و شهرها به عنوان سیستم‌های پیچیده و چندلایه هستند که باید در هر یک از ابعاد به توسعه دست‌یابند (سوفسکا^۵، ۲۰۱۶: ۱۴۰). آن‌چه در این پژوهش مدنظر می‌باشد، بُعد سیاسی مفهوم توسعه است.

توسعه سیاسی عبارتست از: «فرآیندی که زمینه لازم را برای نهادی کردن شکل و مشارکت سیاسی فراهم می‌کند که حاصل آن افزایش توانمندی یک نظام سیاسی است» (ازکیا و غفاری، ۱۳۹۷: ۵۱)؛ در تعریفی دیگر «توسعه سیاسی، یعنی این‌که بتوان علایق و جهان‌بینی‌ها متنوع را که دارای استعداد تبدیل شدن به چالش هستند را با مدیریت صحیح در سمت پیشرفت همگان هدایت کرد و منفعت همگان را فراهم ساخت (اخباری و همکاران، ۱۳۹۴: ۳۷)؛ تعریف دیگر، بیان کرده برای دستیابی به توسعه سیاسی وجود حداقلی از مشارکت و اعتماد ضرورت دارد و چنان‌چه این سطح از مشارکت و اعتماد اجتماعی فراهم نگردد، توسعه سیاسی امکان‌پذیر نخواهد بود. توسعه سیاسی دارای سه ضلع مهم دولت، جامعه مدنی و شهروندان می‌باشد (عبداللهی، ۱۳۹۰: ۲۲۸) و به اعتقاد متفکران، مشارکت و

همراهی مردم جزء لاینفک توسعه سیاسی به شمار می‌آید و نتیجه توسعه سیاسی چیزی جز بهبود شرایط زندگی مردم نخواهد بود (خوش‌فر و همکاران، ۱۳۹۸: ۵۳).

آن‌چه بر ضرورت انجام این پژوهش افزوده است؛ ضعف توسعه سیاسی در ایران و از سوی دیگر، اهمیت غیرقابل انکار آن در بسیاری از ابعاد جامعه می‌باشد. براساس آمارها و گزارش‌های داخلی و بین‌المللی می‌توان بیان کرد که توسعه سیاسی دارای وضعیت مطلوبی در داخل کشور نمی‌باشد؛ به طوری که براساس پژوهش انجام شده، در بین کشورهای آسیایی، ایران امتیاز ۳۳ را در حیطه توسعه سیاسی دارد، این درحالی است که کره جنوبی با امتیاز ۱۰۹ بالاترین امتیاز را به خود اختصاص داده است؛ هم‌چنین می‌توان بیان کرد که کشورهایی می‌توانند به توسعه دست پیدا کنند که ثبات، مشارکت و پاسخ‌گویی نظام سیاسی خود را افزایش داده و نظام اداری-سیاسی کارآمد، مقتدر و مشروعی را بنا کنند (خلف‌زاده‌استمال و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۲۳).

براساس شواهد، توسعه سیاسی در ایران پس از انقلاب اسلامی، روند پرنوسانی داشته و تا رسیدن به نقطه مطلوب فاصله دارد (اخوان کاظمی و نیکونهاد، ۱۳۹۸: ۵۸۹)؛ به طوری که براساس آمار بین‌المللی در سال ۲۰۲۱ م. رتبه کشور ایران در دسترسی به عدالت، ۱۱۵؛ آزادی بیان، ۱۳۹؛ آزادی مذهب، ۱۶۰؛ حقوق سیاسی، ۱۳۲؛ آزادی و انتخاب شخصی، ۱۲۸؛ برابری قدرت سیاسی براساس جنسیت، ۱۴۴؛ برابری قدرت سیاسی براساس گروه اجتماعی، ۱۳۳؛ برابری قدرت سیاسی براساس موقعیت اجتماعی-اقتصادی، ۱۱۷؛ شاخص تبعیض علیه اقلیت‌ها ۱۳۶ می‌باشد که رتبه‌های قابل قبولی نسبت به سایر کشورها را کسب نکرده است^۶ و در غالب شاخص‌ها در رتبه‌های انتهایی در بین ۱۷۵ کشور قرار گرفته است.

یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که توسعه سیاسی در چهار برنامه توسعه موردتوجه بوده است، ولی میزان این توجه در هر یک از برنامه‌های چهارگانه متفاوت است. آمار نشان می‌دهد میزان توجه به توسعه سیاسی در برنامه‌های سوم و چهارم حرکتی افزایشی داشته، ولی این توجه در برنامه‌های پنجم و ششم نسبت به قبل روند کاهشی پیدا کرده است؛ هم‌چنین می‌توان بیان کرد که توسعه سیاسی در برنامه‌های توسعه، ماهیتی دولت‌محور و از بالا به پایین داشته است (میسایی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۸۲). در کل می‌توان ادعا کرد که از ابتدای انقلاب اسلامی، روند توسعه در جمهوری اسلامی با برداشت و گرایش خاص دولت‌ها همراه بوده و همه آن چیزی نبود که انقلاب اسلامی مدعی آن بوده است و درحال حاضر نظام سیاسی را دچار از هم‌گسیختگی و تعارضاتی کرده و هزینه‌های امنیتی و سیاسی زیادی را به کشور تحمیل کرده است (شفیعی‌فر، ۱۳۹۴: ۱۲۱).

شاخصه‌های توسعه سیاسی عبارتند از: ساختار سیاسی دموکراتیک، فرهنگ سیاسی مدنی، تساهل و مدارای سیاسی، مشارکت سیاسی فعالانه، جامعه مدنی پویا، انتخابات آزاد، احزاب سیاسی مستقل و کارآمد، آزادی بیان و عقیده، احترام به حقوق فردی (عباس‌زاده‌مرزبالی، ۱۳۹۹: ۱۷). مشارکت سیاسی فعالانه، نشانه توسعه‌یافتگی نظام سیاسی است و وجود چنین امری مستلزم وجود گروه‌های اجتماعی مستقل و نهادها و سازمان‌هایی است که در بیان خواسته‌های جامعه توانایی دارند (عالم و نوری اصل، ۱۳۹۷: ۱۴۰). این درحالی است که براساس آمار و گزارش‌های رسمی، هنوز هم باوجود برنامه‌ها و تلاش‌های صورت‌گرفته در عرصه گسترش مشارکت سیاسی و باوجود سرمایه‌گذاری‌های انجام‌گرفته در این عرصه هنوز شاهد ضعف مشارکت سیاسی هستیم^۸. از سوی دیگر، در برنامه‌های توسعه و نوسازی در ایران، از قدیم‌الایام توجه زیادی به مشارکت مردم و ایجاد سازوکارهایی جهت واگذاری برخی اختیارات تصمیم‌گیری و اجرایی به آن‌ها نشده است (زارع و روهنده، ۱۳۹۴: ۶۶) و توسعه سیاسی در ایران با مشکلات و نارسایی‌هایی مواجه است که نیاز به بررسی دارد، ولی شهر تبریز نیز به واسطه شرایط و ویژگی‌های خاصی موقعیت ویژه‌ای دارد و این نیاز به صورت جدی‌تر مطرح است.

بررسی و مقایسه آماری نتایج حاصل از مشارکت مردم در انتخابات دوره‌های گذشته در سراسر کشور حاکی از آن است که میزان مشارکت مردم شهر تبریز در انتخابات سال‌های اخیر سیر نزولی پیدا کرده است؛ به طوری که نسبت به سایر شهرهای کشور، میزان مشارکت مردم تبریز در سطح پایین‌تری قرار دارد و مشارکت در انتخابات بین مردم شهر تبریز در دوران بعد از انقلاب (به جز انتخابات سال ۱۳۹۶) همیشه زیر ۵۰٪ بوده است (معاونت سیاسی فرمانداری شهر تبریز، ۱۴۰۰: ۱۸۱). پژوهش دیگری که در حیطه توسعه سیاسی شهر تبریز انجام شده، نشان داد که ما شاهد مشارکت پایین‌تر از میانگین کشوری در بین شهروندان شهر تبریز در انتخابات چند دهه اخیر هستیم و طبیعتاً می‌توان بیان کرد که شهر تبریز از توسعه سیاسی پایینی برخوردار است (صالحی و همکاران، ۱۳۹۷: ۲۴۱) و این برای شهری با سابقه پررنگ در عرصه سیاسی بسیار پایین و از نگاه آماری معنادار است و لزوماً دلایل خاصی پشت این واقعه وجود دارد که باید آن‌ها را شناخت و چاره‌ای برای آن اندیشید، وگرنه مانعی در راه توسعه سیاسی در کل کشور ایجاد می‌کند.

به علاوه باید اشاره کرد که براساس پژوهش صورت‌گرفته، میزان اعتماد مردم تبریز به سیاستمداران و برنامه‌های سیاسی کشور بسیار پایین می‌باشد و باید در نظر داشت که اعتماد سیاسی یکی از ارکان اساسی در توسعه سیاسی می‌باشد و تا به حد موردنظر

نرسد، انتظار دستیابی به توسعه سیاسی امری نامعقول است؛ هم‌چنین براساس آمار و اطلاعات به‌دست آمده از بررسی‌ها، شهر تبریز در حیطه توسعه سیاسی، نمره پایینی را در کشور به‌دست آورده است و نسبت به سایر استان‌ها از توسعه سیاسی بسیار پایینی برخوردار است و جزو استان‌هایی با توسعه سیاسی پایین دسته‌بندی شده است (همان: ۲۵۰).

اهمیت بررسی و تحقق در حوزه توسعه سیاسی بدین جهت می‌باشد، گرچه امروزه شهرها از منظرهای مختلف موردتوجه قرار دارند، اما به‌ندرت از جهت دستیابی و برنامه‌ریزی برای توسعه سیاسی مورد برنامه‌ریزی قرار می‌گیرند (دیروچر^۱، ۲۰۲۰) و عدم توسعه سیاسی در کشورها خسارات جبران‌ناپذیری در عرصه‌های مختلف می‌تواند به‌دنبال داشته باشد. توسعه‌نیافتگی سیاسی منجر به افول عقلانیت، عدم علاقه و اضمحلال گفتمان خردورزی، عدم علاقه و دخالت گسترده مردم در نظام سیاسی، توسعه ناکارآمدی سیستم و کاهش ظرفیت ساختار اداری دولت و حکومت و توان سیستم در برابر چالش‌ها و تمرکزگرایی سیاسی و اداری می‌شود (سریع‌القلم، ۱۳۹۶: ۷۴)؛ هم‌چنین باید بیان کرد که کاهش مشارکت سیاسی می‌تواند به اقتدار و اعتبار سیستم لطمه بزند و باعث جدایی و شکاف بین مردم و سیستم شود و نارضایتی سیاسی و بحران‌های سیاسی و اجتماعی نوظهور را سبب شود که این امر به‌نوبه خود بر امنیت اجتماعی و درنهایت بر رشد و توسعه کشور اثرگذار است.

براساس رویکردها و نظریات، متغیرهای متعددی بر توسعه سیاسی مؤثر می‌باشند، ازجمله انسجام اجتماعی، تعدد سازمان‌های محلی و غیردولتی، تصمیمات خبرگان و سیاست‌های آن‌ها، وضعیت گروه‌ها و انجمن‌ها و نهادهای دولتی، بسط و رواج اعتماد نهادی، سرمایه اجتماعی و اعتماد اجتماعی، مقررات دولتی، شرایط اقتصادی و... در این بین متغیرهای فرهنگی نیز بسیار بر توسعه مؤثر خواهند بود، چون فرهنگ به‌عنوان خرده‌نظام بسیار مؤثر و تأثیرگذار در جامعه محسوب می‌شود و تأثیرات عمیقی بر جامعه خواهد داشت (فخرایی، ۱۳۸۳؛ غفاری، ۱۳۸۰؛ موسوی، ۱۳۹۱؛ پرایس^۲، ۲۰۰۲؛ ظهیری‌نیا و همکاران، ۱۳۹۵؛ سیدامامی، ۱۳۸۸؛ رضوانی، ۱۳۸۶؛ اوکلی و مارسدن، ۱۳۸۳؛ میقانی، ۱۳۹۰؛ پرچی، ۱۳۸۶). این پژوهش نیز با توجه به اهمیت فرهنگ بر مفاهیم فرهنگی تأثیرگذار بر توسعه سیاسی تمرکز دارد، چون در بافت شهری، فرهنگ به‌عنوان اساس برای توسعه شناخته می‌شود (گوزمان^۳ و همکاران، ۲۰۱۸) و امروزه دولت‌ها به‌شدت به سهم و نقش عناصر فرهنگی در ایجاد توسعه و رفاه اجتماعی گروه‌های مختلف در شهرهای مختلف جهان تأکید دارند (تووید^۴ و ساترلند^۵، ۲۰۰۷: ۶۲) و اتحادیه اروپا نیز عناصر فرهنگی شهرها را عامل اصلی در پیشبرد توسعه می‌داند (دلااسپینا^۶، ۲۰۲۰).

تبریز به عنوان یکی از کلان‌شهرهای ایران، به واسطه قومیتش، زبان متفاوت از زبان رسمی کشور دارد؛ هم‌چنین وجود برخی جریان‌ات و تفکرات قومیتی بین ساکنان شهر تبریز شده است و همین امر بر ضرورت بررسی توسعه سیاسی در شهر تبریز افزوده است؛ هم‌چنین از آنجایی که عوامل متعدد و حتی متفاوت فرهنگی بر توسعه شهری مؤثرند، در این پژوهش سعی بر این شده است تا عوامل فرهنگی‌ای که بر شهر تبریز مؤثر می‌باشد شناسایی شوند؛ بنابراین هدف اصلی انجام این پژوهش شناخت عناصر فرهنگی دخیل در توسعه سیاسی شهر تبریز می‌باشد.

پرسش پژوهش: پرسش‌هایی که این پژوهش به دنبال پاسخ‌گویی بدان‌هاست عبارتند از: متخصصین چه تعریفی از توسعه سیاسی دارند؟ از دیدگاه متخصصین توسعه سیاسی دارای چه ابعادی است؟ آیا مطلعین کلیدی، شهر تبریز را از لحاظ سیاسی توسعه‌یافته می‌دانند؟ و مطلعین کلیدی چه مفاهیم فرهنگی را بر روند توسعه سیاسی شهر تبریز مؤثر می‌دانند؟.

۲. مروری بر ادبیات نظری پژوهش و پیشینه تجربی

با توجه به اهداف پژوهش، در این بخش سعی شده است تا برخی از نظریات مهم و مرتبط با توسعه سیاسی مورد مرور قرار گیرد و مفاهیم و نظریات مهم این حیطه معرفی گردد. از آنجایی که اندیشمندان متعددی در زمینه توسعه سیاسی نظریه‌پردازی کردند و نظرات متعددی را در این زمینه عنوان نمودند؛ در ادامه به برخی از نظریات مرتبط و مهم اشاره خواهد شد.

از نظر «آلموند» و «وربا»^{۱۵} فرهنگ سیاسی که ریشه در احساسات، باورها و نگرش‌های افراد دارد، از طریق اجتماعی شدن شکل می‌گیرد. آنان عقیده دارند فرهنگ سیاسی اکتسابی است و فرد در کودکی از طریق نهادهای جامعه‌پذیری کسب می‌کند، در بزرگسالی نیز ضمن حفظ آن می‌تواند آن را اصلاح کرده و نگرش‌های جدیدی نسبت به نظام سیاسی خود پیدا کند و به کنش سیاسی اقدام کند. آلموند و وربا، فرهنگ سیاسی را شامل نگرش‌های شناختی، احساسی و ارزشی نسبت به نظام سیاسی می‌دانند و براساس آن، فرهنگ سیاسی را به سه سنخ تقسیم می‌کنند: فرهنگ سیاسی محدود، تبعی و مشارکتی. در فرهنگ سیاسی محدود یا کوتاه‌بینانه، آگاهی فرد و انتظارات فرد از حکومت پایین و مشارکت در فرآیند سیاسی نیز اندک است. در فرهنگ سیاسی تبعی میزان آگاهی و انتظارات فرد نسبتاً بالا است، ولی مشارکت او در فرآیند سیاسی اندک است و از رهبران سیاسی تبعیت می‌کند و در فرهنگ سیاسی مشارکتی، میزان آگاهی، انتظارات و مشارکت فرد در سیاست بالا است (راش، ۱۳۷۷: ۱۰۵).

«لیپست»^{۱۶} بر این باور است که تعلیم و تربیت با مشارکت هم‌بستگی قابل توجهی دارد؛ زیرا تعلیم و تربیت حس وظیفه شهروندی، شایستگی، علاقه و مسئولیت سیاسی را افزایش می‌دهد و باعث افزایش ویژگی‌های شخصیتی مثل اعتماد به نفس، احساس برتری، نظم و تشکل فکری می‌گردد. علاوه بر این مدارس به مثابه جایگاه‌هایی هستند که مهارت‌های مربوط به مشارکت در آن‌ها کسب می‌گردند و کسانی که تعلیم و تربیت بیشتری دارند توانایی بیشتری برای انتقال دانش سیاسی خود به فرزندان‌شان دارند و بدین ترتیب رابطه تعلیم و تربیت و مشارکت را تداوم می‌بخشند (لیپست، ۱۹۶۰: ۱۸۷-۱۹۱). او معتقد است توسعه اقتصادی باعث افزایش درآمد شده و این خود گسترش تحصیلات را به دنبال دارد و می‌تواند اساس و شالوده دموکراسی را فراهم کند؛ وی معتقد است بین مشارکت سیاسی و عوامل اجتماعی و اقتصادی هم‌بستگی قوی وجود دارد (محسنی تبریزی، ۱۳۷۵: ۸۹).

«مک کلرکینگ»^{۱۷} و «مک دانیل»^{۱۸} معتقدند اگر اعتقادات مذهبی منتسب به آن بر مشارکت در امور سیاسی تأکید نمایند یا شرکت در امور سیاسی را جزئی از قواعد و دستورهای مذهبی بدانند؛ بالطبع مشارکت پیروان آن‌ها در امور سیاسی بیشتر خواهد شد. مک کلرکینگ و مک دانیل، در بررسی خود برای تعیین علل افزایش مشارکت سیاهان، دریافته‌اند که برخی از کلیساهای سیاهان در بسیج سیاسی آن‌ها نقش مؤثر داشته و اعضای خود را به کسب شناخت و مهارت‌های سیاسی تشویق می‌نمایند و مشارکت در فعالیت‌های سیاسی در این کلیساهای تبدیل به یک هنجار شده است. آن‌ها دریافته‌اند که کلیساهای مذکور فعالیت‌های درونی خود را به گونه‌ای تنظیم کرده‌اند که تمایل اعضایشان به مشارکت سیاسی بیشتر شده است (پرچمی، ۱۳۸۶: ۴۵).

«وینر»^{۱۹} به پژوهش درباره مشارکت پرداخته است و در بررسی عوامل و شرایط مؤثر بر تشکیل و رشد جنبش‌های مشارکت مردم به چندین عامل مهم اشاره می‌کند که عبارتند از: رشد نیروی کار در شهرها، نامتعادل بودن نوسازی، نهادهای دینی در جوامع با نهادهای دینی ریشه‌دار و سازمان‌یافته، نهادهای دینی بخش‌های وسیعی از مردم را برای اقدامات سیاسی تجهیز کنند و وارد میدان سازند، توسعه ارتباطات جمعی، ترویج آموزش و پرورش، حمل و نقل بیشتر و ارتباط زیادتر میان مراکز شهری و روستایی و گسترش رسانه‌های جمعی و روزنامه‌ها مردم را نسبت به سرنوشت خود آگاه‌تر می‌کند و تمایل به مشارکت در جامعه را افزایش خواهد داد (وینر، ۱۳۵۳). «وندل برادول»^{۲۰} به عنوان یکی از اندیشمندان توسعه سیاسی عقیده داشت جنسیت، منطقه سکونت، سن، تحصیلات، درآمد، نژاد، قومیت و دین را بر میزان مشارکت مؤثر می‌داند (پرچمی، ۱۳۸۶: ۴۱).

مرور برخی از نظریات مرتبط با توسعه سیاسی سبب شد تا مفاهیم مرتبط با آن مشخص گردد. در ادامه به بررسی پیشینه تجربی مرتبط با توسعه شهر تبریز پرداخته می‌شود تا پژوهش‌های داخلی و خارجی انجام شده در این حیطه مرور شود.

۱-۲. مروری بر پیشینه تجربی

«جعفری‌نژاد» و همکاران (۱۳۹۰) به «تحلیل رفتار انتخاباتی (مطالعه موردی دهمین دوره ریاست جمهوری حوزه انتخابیه هریس)» پرداخته‌اند. نتایج به دست آمده در این تحقیق حاکی از آن است که مردم حوزه انتخابیه «هریس» متأثر از فرهنگ سنتی نظیر هم‌زبانی، هم‌قومی و... می‌باشند که موجب ایجاد رفتار سیاسی خاص می‌شود و این عوامل در رأی‌دهی آن‌ها بسیار مؤثر است. «اشتریان» و «امیرزاده» (۱۳۹۴) تحقیقی با عنوان «بررسی تأثیرات شبکه‌های اجتماعی مجازی بر مشارکت سیاسی (مطالعه موردی: شهر تهران)» انجام داده‌اند؛ طبق نتایج به دست آمده از تحلیل پرسشنامه‌ها فرضیه اصلی این پژوهش تأیید و مشخص شد که بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و مشارکت سیاسی رابطه منفی و معناداری وجود دارد. «میسایی» و همکاران (۱۳۹۸) پژوهشی با عنوان «بررسی جایگاه توسعه سیاسی در برنامه‌های توسعه جمهوری اسلامی» انجام دادند؛ یافته‌های مقاله حاکی از این است که توسعه سیاسی در سه برنامه توسعه جمهوری اسلامی ایران مورد توجه بوده است، ولی میزان توجه در برنامه‌های سوم، چهارم، پنجم و ششم به ترتیب شامل ۳۱٪، ۵۰٪، ۲۹٪ و ۴۳٪ است. «ارسیا» و «ساعی» (۱۳۹۸) پژوهشی با عنوان «تأثیر سرمایه اجتماعی دولت بر توسعه سیاسی از دیدگاه شهروندان تهرانی» انجام داده‌اند؛ نتایج این پژوهش نشان داد اعتماد اجتماعی بر روی نگرش شهروندان تهرانی نسبت به توسعه سیاسی تأثیر مثبت دارد. ارسیا و همکاران (۱۳۹۸) پژوهشی با عنوان «ارائه مدل اثرگذار هویت و اعتماد اجتماعی بر نگرش به توسعه سیاسی (مورد مطالعه: مردم شهر تهران)» انجام داده‌اند؛ نتایج این پژوهش نشان داد هویت اجتماعی و ابعاد آن و همچنین اعتماد اجتماعی بر روی نگرش شهروندان تهرانی به نگرش به توسعه سیاسی و ابعاد سه گانه آن تأثیر مثبت دارند.

«چو» و «رودولف»^{۲۱} (۲۰۰۵)، نشان می‌دهند که مشارکت سیاسی از لحاظ جغرافیایی خوشه‌ای است؛ به عبارت دیگر، رفتار مشارکتی شهروندان به شدت تحت تأثیر رفتار مشارکتی آن‌هایی است که در همسایگی نزدیک آن‌ها زندگی می‌کنند. به علاوه این خوشه‌بندی را نمی‌توان به طور کامل توسط شبکه‌های اجتماعی یا دیگر ویژگی‌های سطح فردی از جمله: نژاد، درآمد، تحصیلات و یا

تعهدات سیاسی توضیح داد. «برادول»^{۲۲} (۲۰۰۶) در مطالعه‌ای با موضوع «مشارکت سیاسی» جنسیت، منطقه سکونت، سن، تحصیلات، درآمد، نژاد، قومیت و دین را بر میزان مشارکت مؤثر می‌داند؛ وی عنوان می‌کند ناامیدی و دل‌سرد بودن از نتایج انتخابات، وجود نظام تک‌حزبی، تردید در مؤثر بودن نتیجه انتخابات، عدم رقابت کاندیدها و عدم وجود کاندیدای رقیب، گرایش‌های قومی و نژادی را از عوامل مؤثر بر میزان مشارکت افراد در امور سیاسی است. «دانیلا» و همکارانش^{۲۳} در سال (۲۰۱۱) با موضوع، «اثر رسانه دیجیتال در دانش سیاسی و مشارکت در مبارزات انتخاباتی» به این نتایج رسیدند که: اکثر پژوهش‌های قبلی نشان می‌دهد که ارتباط مثبتی بین استفاده از رسانه‌های دیجیتال و مشارکت سیاسی و دانش وجود دارد. مطالعه نشان می‌دهد که تنها اثر ضعیفی از استفاده افراد از رسانه دیجیتال در یادگیری سیاسی وجود دارد، اما استفاده از برخی از انواع رسانه‌های دیجیتال دارای اثرات قابل ملاحظه بر مشارکت سیاسی است. «آگاروال»^{۲۴} و همکاران (۲۰۲۰) پژوهشی با عنوان «یک رویکرد کیفی نسبت به عوامل مهم برای توسعه پایدار» انجام دادند. طی بررسی و تجزیه و تحلیل موارد، مشاهده شده است که عوامل فردی، اجتماعی و محیطی بر توسعه یادگیری و صلاحیت‌های کارآفرینی تأثیرگذار و بسیار مهم است. «سروللو-رویو»^{۲۵} (۲۰۲۰) پژوهشی با عنوان «توسعه پایدار سیاسی، عوامل اقتصادی و مالی» انجام دادند؛ یافته‌ها نشان داد جنبه‌های اقتصادی و مالی، برابری اجتماعی و جنسیتی، آموزش، تولید مسئولانه، نوآوری و شاخص‌های زیرساختی همگی مهم و تأثیرگذار هستند. «ماریا تیرزیو»^{۲۶} (۲۰۲۰) پژوهشی با عنوان «شهروندی و شهرهایی از آینده» انجام داده است؛ یافته‌ها نشان داد که فضای دیجیتال به عنوان یک مسئله بسیار مهم در تکامل شهرهای هوشمند، در تسهیل و بهبود رابطه بین دولت و توسعه سیاسی و اجتماعی شهروندان نقش دارد.

در جمع‌بندی پیشینه تجربی پژوهش باید اشاره کرد که اکثر پژوهش‌های مرور شده در حیطه توسعه سیاسی با روش کمی انجام گرفته است و جای پژوهش با رویکرد کیفی خالی می‌باشد. ایرادی که به رویکرد کمی می‌توان گرفت، این است که با نگاه و پیش‌فرض از قبل آماده به مسئله نگاه می‌کند و از دیدن متغیرهای دیگری که شاید در نمونه مورد بررسی دارای تأثیر باشند، عاجز می‌باشد. پژوهش حاضر با آگاهی به وجود چنین ضعفی، سعی دارد تا با رویکرد کیفی به این موضوع نگاه کند و با مراجعه به متخصصین و افراد دارای سواد و تجربه در این حیطه، مفاهیم فرهنگی تأثیرگذار بر توسعه سیاسی شهر تبریز را شناسایی کند؛ درواقع، نوآوری پژوهش حاضر، کاربست رویکرد استقرایی در تحلیل مسئله پژوهش است.

۳. روش پژوهش

تحقیق حاضر در پی دستیابی به چند هدف مختلف است که اصلی‌ترین آن، شناسایی مفاهیم فرهنگی مؤثر بر توسعه سیاسی شهر تبریز می‌باشد. از آنجایی که پژوهش حاضر به دنبال شناسایی مفاهیم مهم و مؤثر در توسعه سیاسی شهر تبریز از دیدگاه افراد مطلع و متخصص این شهر می‌باشد، بنابراین بهترین روش دستیابی به چنین هدفی روش کیفی می‌باشد؛ زیرا در انتخاب روش خاصی برای سنجش هر موضوع، پرسش تحقیق و موضوع مورد بررسی اولین عامل بر تصمیم‌گیری له یا علیه استفاده از یک روش خاص است (فلیک، ۱۳۸۸: ۲۲۹).

داده‌های این پژوهش از طریق مصاحبه و تعامل‌های شفاهی گردآوری شده است؛ زیرا هر روش دیگری به غیر از روش مصاحبه، داده‌های کاملی را در اختیار محقق قرار نمی‌داد. مصاحبه با متخصصین نوعی مصاحبه می‌باشد که در این نوع مصاحبه به مصاحبه‌شونده نه به عنوان یک شخص، بلکه به قابلیتش به عنوان متخصص در یک حوزه خاص توجه می‌شود. متخصصان نه به عنوان یک مورد منفرد، بلکه به منزله نمایندگان یک گروه از متخصصان خاص در نمونه گنجانده می‌شوند (همان: ۱۸). روش اصلی برای جمع‌آوری داده‌ها مصاحبه عمیق نیمه ساختاریافته بود که به دلیل انعطاف و عمیق بودن برای پژوهش‌های کیفی مناسب است. مصاحبه با پرسش‌ها کلی و ساده شروع شد و به لحاظ رویشی بودن تحقیق حاضر، پرسش‌ها خرد با جزئیات بیشتر به هنگام انجام مصاحبه‌های عمیق طرح گردید.

نمونه تحقیق دربردارنده مطلعین کلیدی شهر تبریز بود و در انتخاب مصاحبه‌شوندگان تلاش شد تا افراد پرنفوذ و دارای پست‌های کلیدی و مؤثر در شهر تبریز و افراد مطلع در اداره و امور شهر انتخاب گردد. نمونه‌ای که با آن‌ها مصاحبه انجام شد، شامل ۴۵ نفر از مدیران عالی‌رتبه شهرداری و استانداری، فرمانداری، اعضای شورای شهر، کاندیدای شورای شهر، اساتید دانشگاه، فعالان اجتماعی و زیست محیطی، مؤسسان و فعالان سازمان‌های مردم‌نهاد (سمن‌ها) و مسئولین ذیربط بود. در انتخاب نمونه سعی بر این شد تا قاعده «رعایت حداکثر تنوع» مدنظر قرار گیرد و تنوع در جنس، شغل، تحصیلات و سن پاسخ‌گویان وجود داشته باشد تا داده‌های پژوهش اطلاعات جامع و کامل و متنوعی را دربر گیرد. فرآیند نمونه‌گیری تا زمانی ادامه پیدا کرد که اشباع اطلاعاتی حاصل شد؛ بدین معنا که در جریان مصاحبه اطلاعاتی جدیدتر از داده‌ها استخراج نگردید.

روش نمونه‌گیری در این پژوهش، هدفمند^{۳۷} می‌باشد. برای نمونه‌گیری افراد مورد مشاهده در پژوهش‌های کیفی به جای نمونه‌گیری احتمالی از راهبردهای نمونه‌گیری

قصدی یا نمونه‌گیری هدفمند استفاده می‌شود که پژوهشگر سعی بر آن دارد که افراد را چنان انتخاب کند تا هدف تحقیق تحقق یابد (بازرگان، ۱۳۸۹: ۵۵). برای تجزیه و تحلیل نیز از کدگذاری سه مرحله‌ای (کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی) استفاده شد. برای تأمین روایی و پایایی مطالعه اقداماتی انجام گرفت؛ ازجمله: نوشتن یادآورهای متعدد، نمونه‌گیری نظری، دقت در کدگذاری و دسته‌بندی. به منظور اطمینان از قابلیت اعتماد داده‌ها^{۲۸} محقق در طول مدت طولانی با داده‌ها درگیر بود و جداول به دست آمده را بارها بازخوانی می‌کرد و ایرادات موجود را رفع می‌نمود و این ارتباط مداوم و طولانی با اطلاعات به دست آمده بر داده‌ها عمق و دقت بیشتری بخشید. در ضمن برای اطمینان از هماهنگی بین کدهای به دست آمده با تجارب مشارکت‌کنندگان؛ از شیوه‌های بازنگری مشارکت‌کنندگان^{۲۹} و خودبازبینی محقق^{۳۰} استفاده شد.

۳-۱. اطلاعات زمینه‌ای مصاحبه‌شوندگان

جامعه آماری این پژوهش شامل ۴۵ نفر از متخصصین و مطلعین کلیدی شهر تبریز بودند که حدود ۱۸٪ پاسخ‌گویان را خانم‌ها و ۸۲٪ را آقایان تشکیل داده‌اند که تعداد خانم‌ها معادل ۸ نفر و آقایان ۳۷ نفر می‌باشد؛ هم‌چنین بازه سنی پاسخ‌گویان از سن ۲۶ تا ۶۵ سال می‌باشد و فراوانی سنین مختلف نیز بین ۱ تا ۴ مورد می‌باشد. بیشترین میزان فراوانی مربوط به سن ۴۰ سال می‌باشد که معادل ۴ نفر است؛ هم‌چنین لازم به ذکر است که تلاش بر این بود تا نمونه پژوهش از بین افراد متخصص انتخاب شود. به طوری که ۲۱ نفر از کل نمونه (۴۵ نفر) دارای مدرک دکتری یا دانشجوی دکتری بودند؛ هم‌چنین ۱۸ نفر نیز تحصیلات کارشناسی ارشد داشتند؛ در این بین ۳ نفر لیسانس، ۱ نفر فوق دیپلم و ۲ نفر دیپلم بودند؛ درواقع، می‌توان بیان کرد که تقریباً ۸۷٪ از افراد مصاحبه‌شونده دارای مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد و دکتری بودند و تحصیلات فوق دیپلم با فراوانی ۲٪ بود که کمترین میزان تحصیلات بین مصاحبه‌شوندگان بود.

۴. یافته‌ها

تعریف توسعه سیاسی: به عنوان اولین پرسش این پژوهش از متخصصین درباره تعریف توسعه سیاسی سؤال شد و نظر آنان در این باره گردآوری شد. هر یک از مطلعین براساس دیدگاه و تجربیاتی که داشته تعریف خاصی از توسعه سیاسی ارائه کردند و نهایتاً براساس جمع‌بندی انجام‌گرفته این تعریف از توسعه سیاسی به دست آمد «توسعه سیاسی معادل افزایش ظرفیت و کارایی نظام سیاسی در حل و فصل تضادهای فردی

و جمعی، برقراری دموکراسی، آزادی بیان است و زمینه مشارکت سیاسی تمام افراد و گروه‌ها را فراهم می‌سازد و در چنین جامعه‌ای تحت نظارت قانون می‌توان به فعالیت و اقدام دست زد. هر اندازه یک جامعه‌ای از لحاظ سیاسی توسعه یافته‌تر باشد به همان میزان در قبال مردم خود بیشتر پاسخ‌گو خواهد بود.

مؤلفه‌های توسعه سیاسی: در مصاحبه با متخصصین از آنان درباره مؤلفه‌های توسعه سیاسی سؤال شد؛ هرکدام از مصاحبه‌شوندگان به مؤلفه‌های خاصی اشاره نمودند. درنهایت با جمع‌بندی نظرات اشاره شده می‌توان این‌گونه بیان کرد که «توسعه سیاسی دربردارنده مؤلفه‌های: آزادی سیاسی (آزادی بیان، قلم، مطبوعات و...)، وجود نهادی سیاسی و اجتماعی (احزاب، نهادهای صنفی، مدنی، گروه‌های سیاسی، تشکل‌ها)، مسئولیت‌پذیری و پاسخ‌گویی دولت و مسئولین، قانون‌مداری و حکومت قانون، مشارکت سیاسی (مشارکت فعال افراد در سرنوشت خود، رأی‌دادن، مشارکت در کسب مقام سیاسی، مشارکت در احزاب و فعالیت‌های سیاسی)، امکان وجود رقابت سیاسی بین گروه‌ها، مردم و تشکل‌ها، رواج عقلانیت در سطح جامعه و سیاست، گسترش دموکراسی در جامعه می‌باشد و براساس میزان رواج این مؤلفه‌ها در جامعه می‌توان بیان کرد جامعه‌ای تا چه میزان به توسعه سیاسی دست یافته است.

توسعه‌یافتگی یا عدم توسعه‌یافتگی: در ادامه از متخصصین حوزه‌های مرتبط در شهر تبریز در این باره سؤال شد که، آیا شهر تبریز براساس تعریف توسعه سیاسی و ابعاد توسعه سیاسی، از لحاظ سیاسی توسعه یافته می‌باشد یا هنوز به توسعه دست نیافته است؟ متخصصین در پاسخ به این پرسش نظرات مختلفی ارائه دادند؛ ۶۰٪ مصاحبه‌شوندگان اعتقاد داشتند که شهر تبریز در برخی از ابعاد به توسعه سیاسی دست یافتند، ولی در کل نمی‌توان توسعه یافته دانست. ۳۰٪ بیان کردند که راه طولانی تا دست‌یابی به توسعه دارد و ۱۰٪ هم توسعه سیاسی شهر تبریز را قابل قبول دانستند.

۴-۱. مفاهیم فرهنگی تأثیرگذار بر توسعه سیاسی

در ادامه از متخصصین سؤال شد که چه مفاهیم فرهنگی را بر توسعه سیاسی شهر تبریز (براساس ویژگی‌ها، تجارب تاریخی، فرهنگ قومی، زبان و...) تأثیرگذار می‌دانند؟ در پاسخ به این پرسش متخصصین به مفاهیم متعددی اشاره کردند و این مفاهیم متعدد در پنج مفهوم کلی دسته‌بندی شدند که نشان‌دهنده شرایط فرهنگی تأثیرگذار بر توسعه شهر تبریز بودند که عبارتند از: «ضعف رسانه‌های جمعی»، «سرمایه فرهنگی»، «تبعیض بین مرکز و پیرامون»، «احساس تبعیض‌های قومیتی» و «تبعیض‌های جنسیتی». مفاهیم اصلی و مفاهیم فرعی و مقوله هسته، به صورت کلی در جدول ۱، آورده شده است.

جدول ۱: مفاهیم فرهنگی مؤثر بر توسعه سیاسی شهر تبریز (نگارندگان، ۱۴۰۲).

Tab. 1: Cultural concepts affecting the political development of the city of Tabriz (Authors, 2023).

هسته	مقوله‌های اصلی	مقوله‌های فرعی
(اختلال در کارکرد حکمرانی فرهنگی) ضعف حکمرانی فرهنگی	ضعف رسانه‌های جمعی	عملکرد صداوسیما (عدم کارشناسی دقیق در پخش برنامه‌های صداوسیما)، ضعف رسانه ملی در تبریز، شبکه‌های ماهواره‌ای تأثیرگذار بر مشارکت
	سرمایه فرهنگی	تخصیلات فرد عامل کاهش میزان و افزایش کیفیت مشارکت، ضعف دانش سیاسی مردم (بالا بودن آگاهی سیاسی تأثیرگذار بر مشارکت)، آگاهی کنشگر تأثیرگذار بر مشارکت (بهبود کیفیت مشارکت)
	تبعیض بین مرکز و پیرامون	شکاف مرکز و غیر (نیمه‌پیرامون و پیرامون)
	احساس تبعیض‌های قومیتی	تکثرگرایی ضعیف قوم‌محورانه در بخش قدرت (احساس طردشدگی قومیتی از قدرت)، احساس تبعیض‌های قومی، عدم توجه به سلاقی و قومیت‌های مختلف در انتخاب مسئولین (نادیده گرفته شدن قومیت‌ها توسط مرکز)، تحرکات بیرونی قومیتی، احساس بی‌قدرتی قوم‌محورانه (بی‌تأثیری مشارکت)، کم‌توجهی به مطالبات چندوجهی اقوام، نداشتن برنامه خاص در قبال قومیت‌ها از سوی حکومت مرکزی، احساس بی‌توجهی زبانی قوم‌محورانه
	تبعیض‌های جنسیتی	تقلیل نقش زنان در تصمیم‌گیری (جنسیت یک‌طرفه)، عدم حمایت قانون از حقوق زنان

ضعف رسانه‌های جمعی: یکی از مفاهیم مورد تأکید پاسخ‌گویان که می‌تواند بر روند توسعه مؤثر باشد، ضعف رسانه‌های جمعی بود و پاسخ‌گویان عقیده داشتند می‌تواند روند دستیابی به توسعه را به تأخیر بیندازد و کند نماید. «دانیل لرنر» نیز دسترسی به رسانه‌های جمعی و همگانی و نهایتاً ارتباطات اجتماعی را با مشارکت اجتماعی مرتبط می‌داند و باور دارد این متغیر در جامعه مدرن بیشتر نمود دارد (لرنر، ۱۹۶۴: ۵۷). درحقیقت، امروزه وسایل ارتباط جمعی به علت تأثیرگذار بودن منبع بسیار مهمی در ارائه الگوهای رفتار اجتماعی هستند و نقش مهمی در شکل‌دادن رفتار و تغییر هنجارهای اجتماعی دارند. امروزه نقشی که وسایل ارتباط جمعی بر عهده دارند، عبارت است از: فرهنگ‌پذیری، آموزش، اطلاع‌رسانی و ایجاد مشارکت اجتماعی. رسانه‌ها از مؤلفه‌های اساسی تقویت ارتباطات بین فردی، اجتماعی، خانوادگی و... هستند (پناهی، ۱۳۹۹: ۱۱۶). رسانه‌های جمعی با قدرت و نفوذی که در جامعه دارند، می‌توانند به افکار عمومی جهت دهند و بر کنش‌های افراد تأثیر بگذارند و طبیعتاً ضعف رسانه‌های جمعی نیز سبب اختلال در کارکرد آن‌ها می‌شود و می‌تواند روند دستیابی به توسعه سیاسی را کند یا متوقف کند و با توجه به تأثیرگذاری آن‌ها، پاسخ‌گویان رسانه‌های جمعی را از عوامل مؤثر

برشمردند. تلویزیون ازجمله رسانه‌های جمعی است که در مقایسه با بقیه وسایل ارتباط جمعی تأثیر زیادی را بر مردم دارد؛ به‌طوری‌که «آنتونی گیدنز»^{۳۱} معتقد است که مردم بسیاری از فعالیت‌های خود را براساس تلویزیون تنظیم می‌کنند (زارعی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۴۲).

در توضیح این مفهوم و تأثیرش بر توسعه، می‌توان به نظر مصاحبه‌شونده شماره ۶ اشاره کرد که عقیده داشت: «وقتی بارها به من و شخصیت‌م در رسانه توهین میشه و از طرف مرکز اعتراضی وارد نمیشه این باعث میشه تا احساس تعلق خاطر به جمع تو وجود من کاهش پیدا کنه و مشارکت برام مهم نباشه». پاسخ‌گوی شماره ۱۳ اشاره کرد و گفت «باید به عملکرد شبکه‌های فارسی‌زبان ماهواره اشاره کرد که با افشاگری‌های سیاسی بر میزان مشارکت مردم تأثیر منفی می‌ذارن و کاهش میدن». پاسخ‌گوی شماره ۳ اشاره کرد «الان شبکه‌های برون‌مرزی که تعدادشون هم کم نیست، به شدت فعال هستند و هدف این رسانه‌ها در وهله اول اینه که مردم تو امور کشور و توسعه کشور مشارکت نکنند». پاسخ‌گوی شماره ۱۷ بیان کرد «گاه برخی از برنامه‌های رسانه بدون توجه به قومیت‌ها ساخته میشه که تو اون برنامه به قومیت افراد توهین میشه، یا برخی حرف‌ها تو رسانه ملی زده میشه که متناسب با قومیت افراد نیست و نتیجه همه این‌ها ایجاد افتراق بین جمعیت‌ها هست و این رفتارهای اشتباه یه سری بدبینی ایجاد می‌کنه. القائنات فرهنگی غلط در برنامه‌های تلویزیون سبب بی‌میلی مردم نسبت به صدا و سیما و درنهایت به برنامه‌های کشور میشه». براساس مصاحبه‌های به‌دست آمده، مفهوم ضعف رسانه‌های جمعی، دربردارنده سه مقوله می‌باشد. این سه مقوله عبارتند از: عملکرد صداوسیما (عدم کارشناسی دقیق در پخش برنامه‌های صداوسیما)، ضعف رسانه ملی در تبریز و شبکه‌های ماهواره‌ای تأثیرگذار بر مشارکت که در جدول ۲، آورده شده‌اند.

جدول ۲: مفهوم و مقولات مربوط به ضعف رسانه‌های جمعی (نگارندگان، ۱۴۰۲).

Tab. 2: The concept and categories related to the weakness of mass media (Authors, 2023).

مقولات	مفهوم
عملکرد صداوسیما (عدم کارشناسی دقیق در پخش برنامه‌های صدا و سیما)، ضعف رسانه ملی در تبریز، شبکه‌های ماهواره‌ای تأثیرگذار بر مشارکت	ضعف رسانه‌های جمعی

سرمایه فرهنگی: مفهوم بعدی عبارتست از سرمایه فرهنگی. مصاحبه‌شوندگان اشاره کردند که سرمایه فرهنگی می‌تواند بر کمیت و کیفیت مشارکت سیاسی افراد مؤثر باشد. سرمایه فرهنگی عبارتست از: مجموعه‌ای از دانش‌ها که در شکل کالاها و ابزارهای

فرهنگی ظاهر می‌شود. کالاهای فرهنگی جزء سرمایه فرهنگی شناخته می‌شود؛ چون این کالاها و ابزارها می‌توانند بر روابط متقابل اجتماعی و ایجاد شبکه‌های اجتماعی نقش داشته باشند و بر آن تأثیر بگذارند (بوردیو، ۱۳۸۴: ۱۳۹). «بوردیو»^{۳۲} اعتقاد دارد سرمایه فرهنگی مجموعه‌ای از توانمندی‌ها، عادت‌ها و طبع‌های فرهنگی شامل: دانش، زبان، سلیقه و سبک زندگی می‌باشد که به وی امکان می‌دهد که به وضعیت بالاتر اجتماعی برسد (آصفی و سپاهی‌بادجانی، ۱۳۹۸: ۳۹). بر همین اساس پاسخ‌گویان عقیده داشتند با تغییر سرمایه فرهنگی میزان مشارکت نیز تغییر خواهد کرد.

در توضیح نحوه تأثیرگذاری این مفهوم بر توسعه باید به سخن مصاحبه‌شونده شماره ۳ اشاره کرد که تأکید داشت «الان تحصیلات بالا رفته و افراد تحصیل کرده در شرایط اجتماعی مشارکت چندانی نمی‌کنند؛ مثلاً اگر به شرکت در انتخابات تأکید کنیم متوجه می‌شویم که افراد آگاه و تحصیل کرده خیلی راحت فریب ظواهر رو نمی‌خورن و اگر هم تصمیم به مشارکت داشته باشند، این عمل با آگاهی خواهد بود و نتیجه چنین اقدامی نیز انتخاب صحیح خواهد بود». پاسخ‌گوی شماره ۶ بیان کرد: «تحصیلات مؤثر هست، با بالاتر رفتن تحصیلات انتخاب‌ها بهتر خواهد شد و تأثیر مثبت تو آگاهی و کنش افراد خواهد گذاشت». متخصص شماره ۱۰ بیان کرد: «آگاهی سیاسی خیلی تأثیر داره، چون وقتی فرد به آگاهی سیاسی مجهز بشه به موج عوام‌فریبی سوار نمی‌شه و هر برنامه‌ای که تو جامعه مطرح می‌شه رو راحت نمی‌پذیره». پاسخ‌گوی شماره ۸ گفت: «تبلیغات رسانه‌ها رو افراد کم‌سواد بیشتر اثر داره تا روی افراد باسواد و مطلع و تو تبریز هم یه تعداد افراد دارای آگاهی هستند که فریب وعده‌های سیاسی رو نمی‌خورن و راحت گول نمی‌خورند». مصاحبه‌شونده شماره ۳۰ بیان کرد: «میزان آگاهی افراد در میزان تشخیص اون‌ها تأثیرگذار هست و هرچه قدر میزان آگاهی بالاتر باشه مشارکت افراد کاهش پیدا خواهد کرد و در عوض مشارکتی آگاهانه خواهند داشت». پاسخ‌گوی شماره ۲۲ بیان کرد: «میزان آگاهی اثر داره و با بالا رفتن مشارکت میاد پایین چون فرد نگاه دقیق‌تر و انتقادی‌تر نسبت به مسائل پیدا می‌کنه». مصاحبه‌شونده شماره ۴۱ بیان کرد: «مردم که آگاه می‌شن به سختی می‌تونن انتخاب کنن، وسواس بیشتری در قبال انتخاب‌های‌شان نشون میدن و به همه جواب دقت می‌کنن». براساس پاسخ‌های مصاحبه‌شوندگان، مفهوم سرمایه فرهنگی دربردارنده سه مقوله است و این سه مقوله عبارتند از: «تحصیلات فرد عامل کاهش میزان و افزایش کیفیت مشارکت»، «ضعف دانش سیاسی مردم (بالا بودن آگاهی سیاسی تأثیرگذار بر مشارکت)» و «آگاهی کنشگر تأثیرگذار بر مشارکت (بهبود کیفیت مشارکت)» که در جدول ۳، آورده شده‌اند.

جدول ۳: مفهوم و مقولات مربوط به سرمایه فرهنگی (نگارندگان، ۱۴۰۲).

Tab. 3: The concept and categories related to cultural capitala (Authors, 2023).

مقولات	مفهوم
شکاف مرکز و غیر (نیمه پیرامون و پیرامون)	تبعیض بین مرکز و پیرامون

تبعیض بین مرکز و پیرامون: مفهوم بعدی عبارتست از: «تبعیض بین مرکز و پیرامون». پاسخ‌گویان عقیده داشتند که تبعیض بین مرکز و پیرامون می‌تواند مانع هم‌دلی بین افراد جامعه شود.

در توضیح این مفهوم می‌توان به سخن پاسخ‌دهنده شماره ۱۷ اشاره کرد که عقیده داشت: «بین مردم بعضیا احساس می‌کنند نامزدهای موردقبولشون در بین تأیید صلاحیت‌شدگان نیستند؛ دوم این که احساس می‌کنن تا امروز نامزدهایی که قرار سمت خاصی را عهده‌دار بشه، خواسته‌هایی که این افراد دارند ازطریق این نامزدها تأمین نشده است؛ درواقع، احساس می‌کنن نتیجه حضور در پای صندوق رأی و عدم حضور در پای صندوق نتیجه یکسانی دارد».

جدول ۴: مفهوم و مقولات مربوط به تبعیض بین مرکز و پیرامون (نگارندگان، ۱۴۰۲).

Tab. 4: The concept and categories related to discrimination between the center and the periphery (Authors, 2023).

مقولات	مفهوم
تحصیلات فرد عامل کاهش میزان و افزایش کیفیت مشارکت، ضعف دانش سیاسی مردم (بالا بودن آگاهی سیاسی تأثیرگذار بر مشارکت)، آگاهی کنشگر تأثیرگذار بر مشارکت (بهبود کیفیت مشارکت)	سرمایه فرهنگی

احساس تبعیض‌های قومیتی: مفهوم بعدی مورد اشاره توسط پاسخ‌گویان عبارتست از: «احساس تبعیض‌های قومیتی». پاسخ‌گویان اعتقاد داشتند که این مفهوم به عنوان یک مفهوم فرهنگی تأثیر زیادی بر احساس مردم نسبت به مرکز دارد و بر روند توسعه مؤثر خواهد بود. در تعریف قومیت باید اشاره نمود که قومیت به عنوان هویتی فراملیتی همواره مطرح بوده و اگر فرآیند ملت‌سازی به صورت کامل انجام نشده باشد، می‌تواند محوری برای ادعاهای گریز از مرکز مطرح شود و به عنوان وسیله‌ای برای هویت‌یابی در جوامع چندفرهنگی و چندنژادی و یا تلاش در جهت وحدتی روان‌شناسانه بر مبنای یک عنصر ذهنی یا واقعی، مانند خون و سرنوشت مشترک تعریف شده است (اوومن^{۳۳}، ۱۹۹۷: ۳۶).

در توضیح نحوه تأثیرگذاری این مفهوم می‌توان به سخن پاسخ‌گوی شماره ۲۰ اشاره

داشت که بیان کرد: «عدالت سیاسی وجود ندارد، این درمورد انتخاب افراد سیاست‌مدار صدق می‌کند؛ به‌طوری‌که از بین این‌همه وزیر چندتا وزیر از قومیت‌ها داریم؟». پاسخ‌گوی شماره ۱۷ گفت: «مردم تصور میکنند نوعی اندیشه‌ای هست که می‌خوان تأثیر قومیت‌های مختلف رو تو قدرت کم کنن و این برداشت و تصور شاید هم درست نباشه، ولی در گریز از پای صندوق رأی و مشارکت‌ها مؤثر هست». مصاحبه‌شونده شماره ۳۴ اشاره کرد: «انتصاب‌هایی که سران نظام در تعریف مسئولیت‌ها انجام میدن توازنی بین قومیت‌ها برقرار نمی‌شه، اینا کاملاً تأثیرگذار هست. پست‌ها و سمت‌ها به‌طور متناسب بین قومیت‌های مختلف تقسیم نمیشه و مردم به این‌ها توجه می‌کنن». پاسخ‌گوی شماره ۲ بیان کرد: «زمانی که قومیت‌ها نمی‌تونن خواسته خودشون که هویت‌شون هست رو بهرن و به مرحله تصمیم‌سازی برسونن نوعی دل‌زدگی در بین‌شون در قبال مشارکت در امور کشور ایجاد می‌شه». مصاحبه‌شونده شماره ۱۵ بیان کرد: «بعضی از شهروندان عقیده دارن وقتی من رأی میدم و کسی که رأی میاره نمی‌تونه از هویت من دفاع کنه و پس حضور یا عدم حضور من هیچ فرقی نخواهد داشت؛ این تصورات حتی اگه غلط هم باشه تأثیر منفی داره و باید با اقداماتی این تفکرات را کمتر کرد و به حداقل رسوند».

مصاحبه‌شونده شماره ۵ بیان کرد: «وقتی بارها به من و قومیت و شخصیت‌م تو جامعه توهین میشه و ازطرف مرکز اعتراضی وارد نمیشه، این باعث میشه تا احساس تعلق خاطر به جمع کاهش پیدا کنه و مشارکت و آینده کشور براش مهم نباشه».

مصاحبه‌شونده شماره ۲۰ بیان کرد: «من نوعی، وقتی حس کنم می‌تونم آدم مؤثری تو سیاست کل کشور باشم سبب ایجاد حس هم‌بستگی میشه، ولی اگه احساس کنم من مؤثر نیستم، ناخودآگاه سبب طرد شدن میشه». پاسخ‌گوی شماره ۹ بیان کرد: «برآورده نشدن انتظارات و مطالبات قومیتی در رفتار مردم می‌تونه تأثیر داشته باشه و اینا نوعی سرخوردگی در بین مردم به‌وجود میاره». مصاحبه‌شونده شماره ۴۱ گفت: «تمام خواسته‌های قومیتی از زبان مادری و... همه تأثیر دارد، بحث دریاچه ارومیه هم مؤثر هست، همه اینا برمی‌گرده به بحث‌های قومیتی و تعیین‌کننده هستن». پاسخ‌گوی شماره ۳۳ گفت: «عدم پاسخ مناسب به مطالبات قومی نظیر: زبان، فرهنگ، موسیقی، سبب جداسازی مردم از کل کشور می‌شود و با عدم مشارکت خودش رو نشون میده».

این مفهوم دربر دارنده مقولات متعددی است که عبارتند از: «تکثرگرایی ضعیف قوم‌محورانه در بخش قدرت (احساس طردشدگی قومیتی از قدرت)»، «احساس تبعیض‌های قومی»، «عدم توجه به سلاقی و قومیت‌های مختلف در انتخاب مسئولین (نادیده گرفته شدن قومیت‌ها توسط مرکز)» و «تحركات بیرونی قومیتی». مقولات مرتبط با این مفهوم در جدول ۵، آورده شده است.

جدول ۵: مفهوم و مقولات مربوط به احساس تبعیض‌های قومیتی (نگارندگان، ۱۴۰۲).

Tab. 5: The concept and categories related to the feeling of ethnic discrimination (Authors, 2023).

مقولات	مفهوم
تکثرگرایی ضعیف قوم‌محورانه در بخش قدرت (احساس طردشدگی قومیتی از قدرت)، احساس تبعیض‌های قومی، عدم توجه به سلاقی و قومیت‌های مختلف در انتخاب مسئولین (نادیده گرفته شدن قومیت‌ها توسط مرکز)، تحرکات بیرونی قومیتی، احساس بی‌قدرتی قوم‌محورانه (بی‌تأثیری مشارکت)، کم‌توجهی به مطالبات چندوجهی اقوام، نداشتن برنامه خاص در قبال قومیت‌ها از سوی حکومت مرکزی، احساس بی‌توجهی زبانی قوم‌محورانه.	احساس تبعیض‌های قومیتی

تبعیض‌های جنسیتی: یکی دیگر از عوامل فرهنگی مؤثر در توسعه شهر تبریز عبارتست از: «تبعیض‌های جنسیتی». تبعیض جنسیتی به معنای نبود تساوی زنان و مردان در برخورداری از امکانات و فرصت‌هاست. عوامل مختلف فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی می‌تواند موجب بروز نابرابری جنسیتی شود. این نابرابری تخصیص غیربهرینه منابع را در پی دارد و قدرت سیاسی و اقتصادی زنان را محدود می‌کند. این درحالی است که یکی از شاخص‌های مهم برای سنجش پیشرفت و توسعه هر کشور وضعیت زنان آن کشور است (بیداربخت‌نیا و جرجرزاده، ۱۳۹۸: ۲۸۶). پاسخ‌گویان نیز اعتقاد داشتند که نابرابری و تبعیض جنسیتی می‌تواند بر روند توسعه مؤثر باشد.

در توضیح نحوه تأثیرگذاری این متغیر به سخن مصاحبه‌شونده شماره ۱۱ اشاره می‌شود که بیان کرد: «در دوره قبل خانم‌ها ذهنیت خوشی از دولت داشتند، چون ۴ تا از معاونین رئیس جمهور خانم بود و اثرگذار بودند و این ذهنیت مثبتی ایجاد کرده بود، در کنار این، در برخی از استان‌ها نیز مشارکت خانم‌ها در مدیریت بالا بود، ولی تو استان ما اعتماد به خانم‌ها پایین هست و همه این‌ها مؤثرند». کارشناس امور زنان استانداری بیان کرد: «مسئولین باید تلاش کنند مدیریت خانم‌ها رو به بالا ببرند و این‌ها تو تغییر ذهنیت جامعه نسبت به زنان بسیار مؤثر هست، چون نصف جمعیت خانم‌ها هستند و ازطرفی هم مدیریت خانه‌ها با خانم‌هاست و اگه خانم‌ها به یه دولت اعتماد نکنن این دیدگاه به کل خانواده منتقل میشه». مصاحبه‌شونده شماره ۳ بیان کرد: «خانم‌ها نصف جامعه رو تشکیل میدن و اگه ببینند ازشون حمایت میشه، حتماً تمایل پیدا می‌کنن تو امور کشور مشارکت داشته باشند و حتی فرد شایسته رو بشناسن و انتخاب کنن». مصاحبه‌شونده شماره ۱ اشاره کرد: «اگه یه کاندیدایی بیاد و از خانم‌های خانه‌دار حمایت کنه و مثلاً بیاد و کار اونا تو منزل رو به عنوان شغل تعریف کنه و به این شکل از خانم‌ها صیانت کنه و حتی حقوقی هم براشون مدنظر بگیره، در

این صورت طبیعی که خانم‌ها هم از اون کاندیدا حمایت می‌کنن، دیگه چون می‌بینن اون فرد داره به صورت هدفمند تو جامعه قدم برمی‌داره». مفهوم مورد اشاره دربردارنده دو مقوله است؛ این دو مقوله عبارتست از: «تقلیل نقش زنان در تصمیم‌گیری (جنسیت یک‌طرفه)»، «عدم حمایت قانون از حقوق زنان». مقولات مرتبط با این مفهوم در جدول ۶، آورده شده است.

جدول ۶: مفهوم و مقولات مربوط به تبعیض‌های جنسیتی (نگارندگان، ۱۴۰۲).

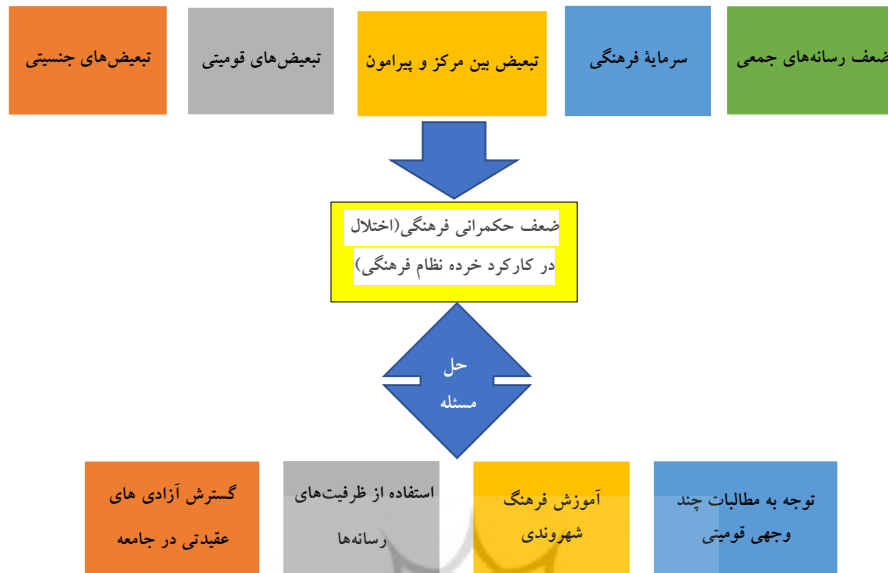
Tab. 6: The concept and categories related to gender discrimination (Authors, 2023).

مقولات	مفهوم
تقلیل نقش زنان در تصمیم‌گیری (جنسیت یک‌طرفه)، عدم حمایت قانون از حقوق زنان	تبعیض‌های جنسیتی

مضمون اصلی: در تحقیق حاضر، مضمون اصلی که به دست آمد، «ضعف حکمرانی فرهنگی (اختلال در کارکرد خرده نظام فرهنگی)» می‌باشد. این مفهوم دربردارنده پنج مفهوم اصلی مدنظر پاسخ‌گویان بود و مستخرج از آن‌ها است. مفهوم یادشده به معنای ضعف و ضعف نهادهای فرهنگی مرتبط در جامعه می‌باشد. «پارسونز»^{۳۴} فرهنگ را نیروی عمده پیوند دهنده عناصر گوناگون دنیای اجتماعی است. فرهنگ نظام الگومند و منظم نمادهای معطوف به کنشگران و ابعاد درونی شده نظام شخصیت و الگوهای نهادی شده در نظام اجتماعی محسوب می‌شود و چون عمده‌تاً نمادی و ذهنی می‌باشد به راحتی از نظامی به نظام دیگر منتقل می‌شود. فرهنگ از طریق اشاعه از یک نظام اجتماعی به نظام اجتماعی دیگر منتقل می‌شود. نظام فرهنگی در عین حال که جزئی از سایر نظام‌ها محسوب می‌شود، از موجودیتی مستقل به صورت گنجینه دانش و نمادها و افکار نیز برخوردار است (ریتزر، ۱۳۹۸: ۳۳۵-۳۳۶). متخصصین عقیده دارند عوامل فرهنگی تأثیر به‌سزایی در روند دست‌یابی به توسعه سیاسی دارد و اختلال و ضعف در خرده نظام فرهنگی سبب اختلال و کندی دست‌یابی به توسعه سیاسی می‌شوند. درنهایت براساس مصاحبه‌های انجام‌شده و مفاهیم استخراج‌شده مدل پارادایمی پژوهش (آورده شده در نتیجه‌گیری) به دست آمد.

نتیجه‌گیری

هدف اصلی این پژوهش، شناسایی مفاهیم فرهنگی مؤثر بر توسعه سیاسی شهر تبریز بود. یافته‌های پژوهش حاکی از «ضعف حکمرانی فرهنگی (اختلال در کارکرد خرده نظام

شکل ۱: مدل پارادایمی عوامل فرهنگی مرتبط با توسعه سیاسی شهر تبریز (نگارندگان، ۱۴۰۲).

Fig. 1: Paradigmatic model of cultural factors related to the political development of Tabriz city (Authors, 2023).

فرهنگی)» به عنوان مضمون اصلی بود؛ چراکه پاسخ‌های مصاحبه‌شوندگان نشان داد، ضعف و اختلال عمده در خرده نظام فرهنگی، سبب بروز و ایجاد مشکلاتی در سایر خرده نظام‌ها شده است و طبیعتاً یکی از این خرده نظام‌ها، خرده نظام سیاسی است. مرتبط‌ترین نظریه‌ای که بتوان این روابط را با آن تبیین کرد، نظریه آجیل پارسونز است. براساس نظریه پارسونز، جامعه به عنوان یک سیستم، متشکل از عناصری است که با یک‌دیگر در حال کنش و واکنش هستند (گولدنر، ۱۳۸۳: ۱۶۲؛ همیلتون، ۱۳۷۹: ۱۱۴).

پارسونز در جامعه، چهار ساختار یا خرده نظام اقتصاد، سیاست، اجتماع جامعه‌ای و فرهنگ را برحسب کارکردهایی که انجام می‌دهند، تشخیص می‌دهد. خرده نظام فرهنگی، ارزش‌ها و نظام‌مندی‌های هنجارمندی را که برای جامعه‌پذیری مناسب است، فراهم می‌آورد (برت، ۱۳۸۹: ۱۰۵). هیچ جامعه‌ای بدون یک نظام فرهنگی نمی‌تواند وجود داشته باشد؛ زیرا عناصر نمادین اساسی برای نظام اجتماعی را فراهم می‌کند (روشه، ۱۳۸۵: ۱۶۶؛ توسلی، ۱۳۸۷: ۲۴۳). درواقع، فرهنگ نیروی عمده‌ای است که عناصر گوناگون جهان اجتماعی یا نظام کنش را به هم پیوند می‌دهد و میانجی کنش متقابل میان کنشگران در نظام اجتماعی است (ریترز، ۱۳۹۰: ۱۳۵). براساس نظریه پارسونز اجزاء نظام به یک‌دیگر پیوسته‌اند، طبیعتاً هر تغییری که در جزئی از نظام

اجتماعی پیش‌آید سبب تغییر در سایر اجزاء می‌شود؛ زیرا کلی‌ترین و اساسی‌ترین خصلت یک نظام رابطه پیوسته اجزاء و متغیرها است (گولدنر، ۱۳۸۳: ۲۳۶). اگر جامعه به عنوان نظام اجتماعی تصور شود که از چهار خرده نظام اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی متشکل شده است، در صورتی که در هر یک از این خرده نظام‌ها اختلالی پیش‌آید سبب اختلالاتی در سایر خرده نظام‌ها خواهد شد و براساس نظرات متخصصین اختلال در کارکرد خرده نظام فرهنگی یا به عبارتی ضعف حکمرانی فرهنگی جامعه سبب تضعیف توسعه سیاسی در تبریز شده است.

مصاحبه‌شوندگان در توضیح مفاهیم فرهنگی تأثیرگذار بر توسعه سیاسی به پنج مفهوم اشاره کردند که بیانگر اختلال در کارکرد خرده نظام فرهنگی جامعه است و در چنین شرایطی نمی‌توان شاهد توسعه سیاسی در جامعه بود. این پنج مفهوم عبارتند از: «ضعف رسانه‌های جمعی»، «سرمایه فرهنگی»، «تبعیض بین مرکز و پیرامون»، «تبعیض‌های قومیتی» و «تبعیض‌های جنسیتی».

اولین مفهوم به دست آمده از یافته‌های پژوهش، مفهوم ضعف رسانه‌های جمعی می‌باشد؛ از دید متخصصین رسانه‌های جمعی از تأثیرگذارترین ابزارهای دنیای مدرن محسوب می‌شوند و می‌توانند تأثیرات عمیقی را در ابعاد مختلف جامعه داشته باشند، سیاست و توسعه سیاسی نیز یکی از این ابعاد محسوب می‌شود و اگر رسانه‌ها به درستی نقش خود را ایفا کنند می‌توانند در راستای توسعه سیاسی گام بردارند و طبیعتاً عدم دست‌یابی به توسعه سیاسی می‌تواند نشان‌دهنده عملکرد ضعیف رسانه‌ها در این حیطه باشد. در تأیید نظر مصاحبه‌شوندگان می‌توان به نظریه «مایرون وینر» اشاره کرد که بیان کرد؛ گسترش رسانه‌های جمعی و روزنامه‌ها مردم را نسبت به سرنوشت خود آگاه‌تر می‌کند و تمایل به مشارکت در جامعه را افزایش خواهد داد و می‌تواند تأثیر زیادی در توسعه سیاسی داشته باشد. این یافته با پژوهش «دانیلا»^{۳۵} و همکارانش (۲۰۱۱) می‌باشد که به تأثیر به‌سزای رسانه‌های جمعی در مشارکت و توسعه سیاسی اشاره کردند.

مفهوم دوم مورد نظر مصاحبه‌شوندگان «سرمایه فرهنگی» است. مصاحبه‌شوندگان بیان کردند که سرمایه فرهنگی کنشگران تأثیر به‌سزایی در توسعه سیاسی خواهد داشت. درواقع با بالاتر رفتن سطح دانش و آگاهی کنشگر انتخاب و کنش کنشگر به لحاظ کمی کاهش خواهد داشت، ولی به لحاظ کیفی بهبود خواهد یافت. درواقع، کنشگر دارای آگاهی و دانش، تفکر عمیق‌تری خواهد داشت و به راحتی و با قضاوت ظاهری دست به کنش نخواهد زد، بلکه بسیار سنجیده‌تر اقدام خواهد نمود که البته همین امر سبب کاهش میزان کنش خواهد گشت. این یافته هم‌سو با نظریه «وینر» است که به چند

عامل مهم و مؤثر در مشارکت سیاسی و اجتماعی اشاره می‌کند و یکی از نیروهای مهم ترویج آموزش و پرورش است که مردم را نسبت به سرنوشت خود آگاه‌تر می‌کند و تمایل به مشارکت در جامعه را افزایش خواهد داد (وینر، ۱۳۵۳)؛ هم‌چنین لیپست معتقد است بین مشارکت سیاسی و عوامل اجتماعی و اقتصادی هم‌بستگی قوی وجود دارد و فراگیری آموزش و پرورش را برای توسعه سیاسی پیش شرط و پیش نیاز اصلی می‌داند (محسنی تبریزی، ۱۳۷۵: ۸۹).

«تبعیض بین مرکز و پیرامون» دیگر مفهوم مورد اشاره مصاحبه‌شوندگان بود. متخصصین اعتقاد داشتند که تبریز به عنوان یکی از کلان‌شهرهای مهم ایران که نقش مهمی در تمام ابعاد این کشور ایفا می‌کند به عنوان شهری غیرمهم از سمت مرکز قلمداد می‌شود و به حاشیه رانده شده است؛ این درحالی است که تبریز در تاریخ سیاسی ایران از انقلاب مشروطه تا انقلاب اسلامی دارای نقش غیرقابل انکاری بوده است و نادیده گرفتن تبریز و تأثیرات آن در تاریخ این کشور سبب انزوای این شهر شده و مانع هم‌دلی بین تبریز و تهران به عنوان مرکز و پایتخت خواهد شد و تبعات خوشی به دنبال نخواهد داشت. این یافته هم‌سو با نظریات «الرشتاین»^{۳۶} و «پربیش»^{۳۷} می‌باشد. براساس نظریات آنان سکونتگاه‌ها به دو جزء اصلی مرکز (به عنوان کانون قدرت و سلطه) و پیرامون (به عنوان جزء وابسته به کانون مرکزی) تقسیم می‌شوند. «فریدمن» نیز اعتقاد داشت هر کشوری از یک یا چند بخش هسته‌ای و مناطق پیرامون تشکیل می‌شود که نواحل هسته‌ای از راه‌های اثر سلطه، اطلاعاتی، نوسازی، روانی برتری خود را بر پیرامون اعمال می‌کنند؛ درنتیجه، ساختار فضایی کشور به شکل آشکار به دو بخش متمایز مرکز (به عنوان قدرت و سلطه) و پیرامون (به عنوان جزء وابسته به مرکز) تقسیم می‌شود. این مدل به عنوان مدلی برای بررسی نحوه سازمان فضایی فعالیت انسانی مبتنی بر توزیع نامتعادل و نابرابر قدرت اقتصادی و اجتماعی در سطح ملی قابل بررسی است. این روابط نابرابر در بسیاری موارد با اتخاذ رهنمودهای خاص اقتصادی-تجاری به سود مرکز پایان می‌یابد (کاوایی و همکاران، ۱۳۹۷: ۲۲۱).

«تبعیض‌های قومیتی» مفهوم دیگری است که از سوی متخصصین بدان اشاره شده است. مصاحبه‌شوندگان عقیده داشتند که شهرهایی با قومیت‌ها و زبان‌های متفاوت از پایتخت، در طی سالیان دراز مورد تبعیض و نادیده انگاشته شدن از سوی مرکز هستند. در این بین، تبریز نیز به علت دارا بودن زبان متفاوت از مرکز و شاید پررنگ بودن احساسات قومی در بین اهالی شهر، بیشتر مورد نادیده انگاشته شدن از سوی مرکز می‌باشد و این تصور در بین مردم وجود دارد که تبعیض بین قومیت‌ها

در بعضی از حوزه‌ها قابل مشاهده است و همین حس تبعیض (حتی اگر اشتباه هم باشد) سبب دوری قومیت‌ها از مرکز و سیاست‌های مرکزی می‌شود. این یافته پژوهش هم‌سو با یافته‌های پژوهش‌های «برادول»^{۳۸} (۲۰۰۶) می‌باشد. «جعفری نژاد» و همکاران نیز در پژوهشی (۱۳۹۰) به این نتیجه دست یافتند که رفتار سیاسی و انتخاباتی مردم حوزه هریس به شدت متأثر از فرهنگ سنتی نظیر: هم‌زبانی، هم‌قومی و... می‌باشند و سیاست‌های قومی دولت به شدت در رأی‌دهی و مشارکت سیاسی آن‌ها بسیار مؤثر است؛ هم‌چنین براساس نظریه شکاف اجتماعی، یکی از عوامل اصلی ایجاد شکاف‌های اجتماعی در بسیاری از کشورهای جهان قومیت است. براساس این نظریه نیروهای اجتماعی قومی در پی مطالبات سیاسی به بسیج نیروهای خود اقدام می‌کنند. به نظر «بشیریه» اقلیت‌های ملی و قومی باتوجه به میزان سلطه‌جویی قوم مرکزی ممکن است به درجات مختلف خود را سازمان دهند و سیاست دولت مرکزی نسبت به اقلیت‌های ملی و قومی ممکن است برای حفظ هویت فرهنگی آن‌ها یا جذب و حل آن‌ها در درون فرهنگ و قومیت مرکزی باشد (بشیریه، ۱۳۹۰: ۲۸۰)، هم‌چنین نظریه هویت اجتماعی بیان می‌کند وابستگی قومیتی بر رفتار سیاسی افراد، انتخاب‌های آن‌ها تأثیر خواهد داشت. بر این اساس هر وابستگی و تعلق افراد به گروه‌های مختلف بر رفتار و جهت‌گیری آنان تأثیر خواهد داشت، طبیعتاً اگر قومیتی احساس تبعیض از سوی مرکز کند، بدبینی نسبت به سیاست‌های دولت مرکز خواهد داشت و نمی‌توان انتظار همراهی با آن‌ها را داشت (اکبری و فخاری، ۱۳۹۶: ۷۴).

آخرین مفهوم مورد اشاره مصاحبه‌شوندگان «تبعیض جنسیتی» نام دارد. متخصصین بیان کردند نگاه جنسیتی به امور و تبعیض‌های جنسیتی به عنوان اموری فرهنگی تأثیر به‌سزایی در مشارکت سیاسی زنان در جامعه دارد. وجود تبعیض در عرصه‌های مختلف اجتماع، تداوم تبعیض در قانون‌گذاری‌ها، تبعیض در انتصاب مدیران و مسئولین دولتی همگی تأثیر نامطلوب بر مشارکت سیاسی زنان خواهد داشت و وقوع و مشاهده تبعیض‌های جنسیتی در جامعه سبب دل‌سردی و جدایی زنان از عرصه‌های مختلف اجتماع خواهد شد و مانع حضور و مشارکت در احزاب سیاسی و فعالیت‌ها و مشارکت‌های سیاسی می‌شود. این یافته هم‌سو با پژوهش «عظیمی هاشمی» و همکاران (۱۳۹۴) می‌باشد. براساس این پژوهش میزان مشارکت سیاسی در بین زنان دارای تحصیلات دانشگاهی، بدون تحصیلات دانشگاهی و غیرشاغل به نسبت مردان خیلی پایین‌تر است. یافته‌ها نشان داد مشارکت سیاسی پایین زنان بیش از همه تابع احساس نابرابری جنسیتی در حوزه سیاست، اعتماد به نهادهای حکومتی و قانون‌گذاری، سرمایه اجتماعی و فعالیت‌های انجمنی است؛ هم‌چنین دیگر پژوهش‌های انجام یافته

نشان داد زنان نسبت به مردان از نظر سیاسی بی‌اعتنا تر هستند و در مقیاس دسترسی به ساخت قدرت، بسیار ضعیف هستند (گلابی و حاجیلو، ۱۳۹۱: ۱۷۵).
براساس یافته‌های به دست آمده از پژوهش پیشنهادهای زیر برای بهبود توسعه سیاسی ارائه می‌گردد.

توجه به مطالبات چندوجهی قومیتی با اقداماتی نظیر: تصویب قوانین متناسب با فرهنگ و قومیت‌های مختلف کشور، اهمیت دادن به دغدغه‌های قومیتی، رقیب قلمداد نکردن پیرامون از سوی مرکز با فراهم کردن مجرای قانونی برای بیان خواسته‌ها، فضا دادن به خواسته‌های معقول قومیت‌ها. هم‌چنین پیشنهاد می‌شود از ظرفیت‌های رسانه‌ها بهره برده شود با اقداماتی نظیر: انجام کارهای فرهنگی، تبلیغ مشارکت و پیامدهای مثبت آن و بهره‌گیری مناسب از فضای مجازی در راستای تقویت مشارکت سیاسی در جامعه. هم‌چنین برقراری توسعه متوازن در کشور، توجه به توسعه تمام استان‌های کشور. ازسوی دیگر، فراهم کردن شرایط حضور پررنگ زنان در عرصه‌های مختلف کشور ازجمله: سیاست و پست‌های مدیریتی که سبب تعدیل نگاه جنسیتی به زنان خواهد شد و مشارکت زنان را در پی خواهد داشت.

سپاسگزاری

از داوران ناشناس نشریه که با نظرات ارزشمند خود به غنای متن مقاله افزودند، قدردانی می‌نماییم.

درصد مشارکت نویسندگان

این مقاله مستخرج از رساله دکتری نویسنده اول است؛ براین اساس، گردآوری مطالب توسط ایشان و نگارش آن تحت نظارت و راهنمایی سایر نویسندگان انجام گرفته است.

تضاد منافع

نویسندگان ضمن رعایت اخلاق نشر، نبود تضاد و تعارض منافع را اعلام و عدم حمایت مالی از هیچ مرکز دولتی غیردولتی را اعلام می‌دارند.

پی‌نوشت

1. Development
2. Peet, Hartweick
3. Rasoolimanesh
4. Purwakania

5. Sofeska
6. Political development
7. <https://www.socialprogress.org>
8. <http://www.ion.ir/News/23870.html>
9. Dierwechter
10. Price
11. Guzman
12. Tweed
13. Sutherland
14. Della Spina
15. Gabriel Almond and Sidney Verba
16. Lipset
17. Harwood K. McClerking
18. Eric L. McDaniel
19. Myron Weiner
20. Wendell Broadwell
21. Cho and Rudoiph
22. Wendell Broadwell
23. Daniela et al.
24. Agarwal
25. Cervelló-Royo
26. Maria Tirziu
27. Purposeful sampling
28. Trustworthiness
29. Member check
30. Self-monitoring
31. Anthony Giddens
32. Bourdieu
33. Oommen
34. Parsons
35. Daniela
36. Wallerstein
37. Prebisch
38. Broadwel

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

کتابنامه

- اخباری، محمد؛ غم‌پرور، احمد؛ و بزله، احمد، (۱۳۹۴). «تبیین توسعه پایدار سیاسی؛ مطالعه موردی: ایران». ژئوپلتیک، ۱۱ (۳): ۵۸-۳۳. https://journal.iag.ir/article_55821.html
- اخوان کاظمی، مسعود؛ و نیکونهاد، ایوب، (۱۳۹۸). «آینده‌پژوهی توسعه سیاسی در ایران بر مبنای تحلیل بازدارنده‌ها». فصلنامه سیاسی مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، ۴۹ (۳): ۵۸۷-۶۰۶. <https://doi.org/10.22059/jpq.2019.240870.1007125>
- ارسیا، بابک؛ ساعی، احمد؛ و ازغندی، علیرضا (۱۳۹۸). «اثر مدل اثرگذار هویت و اعتماد اجتماعی بر نگرش به توسعه‌ی سیاسی (مورد مطالعه: مردم شهر تهران)». فصلنامه مطالعات ملی، ۲۰ (۲): ۱۱۱-۱۳۰. DOR: 20.1001.1.1735059.1398.20.78.7.3

- ارسیا، بابک؛ و ساعی، احمد، (۱۳۹۸). «تأثیر سرمایه اجتماعی دولت بر توسعه سیاسی از دیدگاه شهروندان تهرانی». دانش سیاسی، ۱۵ (۱): ۱-۲۸. <https://doi.org/10.30497/pk.2019.2615>
- ازکیا، مصطفی؛ و غفاری، غلامرضا (۱۳۹۷). جامعه‌شناسی توسعه. تهران: شرکت انتشارات کیهان.
- اشتریان، کیومرث؛ و امیرزاده، محمدرضا، (۱۳۹۴). «بررسی تأثیرات شبکه‌های اجتماعی مجازی بر مشارکت سیاسی (مطالعه موردی: شهر تهران)». فصلنامه سیاست، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، ۴۵ (۴): ۸۴۱-۸۲۵. <https://doi.org/10.22059/JPQ.2015.55946>
- آصفی، احمدعلی؛ و سپاهی بادجانی، فاطمه، (۱۳۹۸). «رابطه بین سرمایه فرهنگی و مشارکت دختران در ورزش». پژوهش‌های فیزیولوژی و مدیریت در ورزش، ۱۱ (۳): ۳۷-۴۵. https://www.sportrc.ir/article_104149.html
- اکبری، حسین؛ و فخاری، روح اله، (۱۳۹۶). «نقش قومیت در رفتار انتخاباتی اجتماعات چندقومیتی (مورد مطالعه شهرستان بجنورد)». جامعه‌شناسی کاربردی، ۲۸ (۲): ۷۱-۹۰. <https://doi.org/10.22108/JAS.2017.21437>
- اوکلی، پیترو، و مارسون، دیوید، (۱۳۸۳). رهیافت‌های مشارکت در توسعه روستایی. ترجمه منصور محمودنژاد، تهران: جهاد دانشگاهی.
- بازرگان، عباس، (۱۳۸۹). مقدمه‌ای بر روش‌های تحقیق کیفی و آمیخته (رویکردهای متداول در علوم رفتاری). تهران: نشر دیدار.
- برت، پاتریک، (۱۳۸۹). نظریه‌های جامعه‌شناسی در قرن بیستم. ترجمه محمد خانی، تهران: نشر رخ داد نو.
- بشیریه، حسین، (۱۳۹۰). جامعه‌شناسی سیاسی، نقش نیروهای اجتماعی در زندگی سیاسی. تهران: نشر نی.
- بیدار بخت‌نیا، نازنین؛ و جرجرزاده، علیرضا، (۱۳۹۸). «بررسی عوامل مؤثر بر تبعیض جنسیتی دستمزد در ایران». تحقیقات اقتصادی، ۵۴ (۲): ۲۸۵-۳۰۱. <https://doi.org/10.22059/JTE.2019.71285>
- پرجمی، داود، (۱۳۸۶). «بررسی مشارکت مردم در نهمین انتخابات ریاست جمهوری». پژوهشنامه علوم انسانی، (۵۳): ۸۲-۳۷.
- پناهی، علی‌احمد، (۱۳۹۹). «عناصر تأثیرگذار در کارآمدی رسانه جمعی و مصونیت بخشی به آن (با تأکید بر آموزه‌های اخلاقی و روان‌شناسی)». فصلنامه علمی-ترویجی در حوزه اخلاق، (۳۷): ۱۱۵-۱۴۰. <https://doi.org/10.22081/jare.2020.56709.1492>

- پیت، ریچارد، و هارت ویک، الین، (۱۳۸۹). نظریه‌های توسعه. ترجمه مصطفی ازکیا، رضا صفری شالی، اسماعیل رحمانپور، تهران: نشر لویه.
- توسلی، غلامعباس، (۱۳۷۳). «جامعیت مفهوم توسعه و رابطه آن با فرهنگ». مجله فرهنگ و توسعه، ۱۵.
- توسلی، غلامعباس، (۱۳۸۷). نظریه‌های جامعه‌شناسی. تهران: انتشارات سمت.
- جعفری نژاد، مسعود؛ بابانسیب، حیدر؛ و ربیعی، شهریار، (۱۳۹۰). «تحلیل رفتار انتخاباتی (مطالعه موردی دهمین دوره ریاست جمهوری حوزه انتخابیه هریس)». فصلنامه تحقیقات سیاسی و بین‌المللی، ۷ (۳): ۱۵۹-۲۰۸. <https://sanad.iau.ir/Journal/pir/Article/1012247>
- خلفازاده‌استمال، اسماعیل، (۱۴۰۰)، «تأثیر نظام‌های اداری بر فرایند توسعه سیاسی در ایران و برخی کشورهای آسیایی: پژوهشی تطبیقی». مطالعات مدیریت دولتی ایران، (۲): ۱۹۱-۲۱۹. <https://doi.org/10.22034/JIPAS.2022.278510.117>
- خوش‌فر، غلامرضا؛ باقریان‌جلودار، مصطفی؛ میرزاخانی، شهربانو؛ و جندقی‌میرمحله، فاطمه، (۱۳۹۸). «بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی با مشارکت سیاسی شهروندان (مورد مطالعه: شهر گرگان)». پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر، ۸ (۱۴): ۲۷-۵۲. <https://doi.org/10.22084/csr.2020.12339.1228>
- راش، مایکل، (۱۳۷۷). جامعه و سیاست، مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی سیاسی. منوچهر صبوری، تهران: سمت.
- رضوانی، محسن، (۱۳۸۶). «تحلیل رفتار انتخاباتی؛ (موردشناسی انتخابات نهم ریاست جمهوری)». معرفت، (۱۲۳): ۱۴۹-۱۶۶.
- روشه، گی، (۱۳۸۵). مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی عمومی سازمان اجتماعی. ترجمه هما زنجانی‌زاده، تهران: انتشارات سمت.
- ریتزر، جورج، (۱۳۹۰). نظریه‌های جامعه‌شناسی معاصر و ریشه‌های کلاسیک آن. ترجمه خلیل میرزایی و علی بقائی‌سرابی، تهران: نشر جامعه‌شناسان.
- ریتزر، جورج، (۱۳۹۸). نظریه جامعه‌شناسی. ترجمه هوشنگ نائبی، تهران: نشر نی.
- زارع، بیژن؛ و روهنده، مجید، (۱۳۹۴). «بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر مشارکت اجتماعی-سیاسی؛ مطالعه‌ای در باب شهروندان بالای ۱۸ سال شهر کرج». مطالعات اجتماعی ایران، ۹ (۲): ۸۷-۶۴. [DOR: 20.1001.1.20083653.1394.9.2.3.8](https://doi.org/10.22084/csr.2020.12339.1228)
- زارعی، غفار؛ ناظمی، احسان؛ و حسینی، سیدعلی، (۱۳۹۹). «نقش رسانه در مشارکت سیاسی و چگونگی کاربرد تکنیک‌های رسانه‌ای در مدیریت افکار عمومی

مقایسه مشارکت سیاسی در ایران و غرب). پژوهشنامه تاریخ، سیاست و رسانه، ۳ (۲): ۱۲۵-۱۴۶.

- سریع‌القلم، محمود، (۱۳۹۶). راهی به سوی توسعه‌یافتگی ایران (مجموعه یادداشت‌هایی از پروفسور محمود سریع‌القلم). انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرگان.

- سیدامامی، کاووس، (۱۳۸۸). «تلویزیون و انتخابات ریاست جمهوری در ایران». پژوهش‌های ارتباطی، ۱۶ (۱): ۶۳-۹۱. <https://doi.org/10.22082/cr.2009.23880>

- شفیع‌فر، محمد، (۱۳۹۴). «روند توسعه سیاسی در جمهوری اسلامی»، فصلنامه سیاست. حقوق و علوم سیاسی، ۴۵ (۱): ۱۰۳-۱۲۳. <https://doi.org/10.22059/JPQ.2015.54426>

- صالحی‌پورمهر، حسین؛ محمدی، عاطفه؛ محمدپور، نیر؛ و بوداقلی، علی، (۱۳۹۷). «بررسی علل مشارکت پایین سیاسی در انتخابات دو دهه گذشته در شهر تبریز». طرح پژوهشی به سفارش استانداری آذربایجان شرقی، اداره کل سیاسی.

- ظهیری‌نیا، مصطفی؛ نیک‌خواه، هدایت‌الله؛ فلاحتی‌شاه‌آباد، احمد؛ صادقی، سهیل؛ و عزیززاده، امید، (۱۳۹۵). «اعتماد اجتماعی و تأثیر آن بر مشارکت اجتماعی دانشجویان دانشگاه هرمزگان». پژوهش‌نامه فرهنگی هرمزگان، ۱۱ (۱): ۸۶-۱۳۶. <https://rdch.ir/article-1-95-fa.html>

- عالم، عبدالرحمن؛ و نوری‌اصل، احد، (۱۳۹۷). «حقوق نهادین شهروندی و مشارکت سیاسی (راه جویی توسعه سیاسی)». فصلنامه سیاست، ۴۹ (۱): ۱۲۷-۱۴۵. <https://doi.org/10.22059/JPQ.2019.219410.1006935>

- عباس‌زاده‌مرزبالی، مجید، (۱۳۹۹). «نگاهی به مفهوم توسعه و بعد سیاسی آن». دانش تفسیر سیاسی، ۲ (۴): ۱-۳۱.

- عبداللهی، محمد، (۱۳۹۰). علل و موانع قانون‌گرایی در ایران. تهران: نشر طرح نو.

- عظیمی‌هاشمی، مژگان؛ قاضی‌طباطبائی، محمود؛ و هدایتی، علی‌اصغر، (۱۳۹۴). «مشارکت سیاسی زنان در ایران و عوامل مؤثر بر آن». زن و جامعه، ۶ (۴): ۱۰۵-۱۲۳.

- غفاری، غلامرضا، (۱۳۸۰). «دولت و مشارکت اجتماعی روستاییان در کشورهای در حال توسعه؛ با تأکید بر ایران». اقتصاد کشاورزی و توسعه، ۹ (۳۵): ۲۵۷-۲۸۴. https://jzvj.marvdasht.iau.ir/article_1738.html

- فخرایی، سیروس، (۱۳۸۳). «تحلیل جامعه‌شناختی مشارکت اجتماعی در ایران». مجموعه مقالات اولین همایش ملی طرح مسائل جامعه‌شناختی ایران، تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی.

- فلیک، اووه، (۱۳۸۸). درآمدی بر تحقیق کیفی. ترجمه: هادی جلیلی، چاپ دوم، تهران: نشر نی.
- گلابی، فاطمه؛ و حاجیلو، فتانه، (۱۳۹۱). «بررسی جامعه‌شناختی برخی عوامل مؤثر بر میزان مشارکت سیاسی زنان (مطالعه موردی استان آذربایجان شرقی)». مطالعات و تحقیقات اجتماعی، ۱ (۱): ۱۷۳-۲۰۰. <https://doi.org/10.22059/JISR.2012.36552>
- گولدنر، آلوین، (۱۳۸۳). بحران جامعه‌شناسی غرب. ترجمه فریده ممتاز، تهران: نشر انتشارات سهامی انتشار.
- محسنی تبریزی، علی‌رضا، (۱۳۷۵). «بیگانگی مانعی برای مشارکت و توسعه ملی؛ بررسی رابطه میان بیگانگی و مشارکت اجتماعی و سیاسی». نامه پژوهش، فصلنامه تحقیقات فرهنگی مرکز پژوهش‌های بنیادی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، (۱): ۸۹-۱۰۹.
- محمدی‌فر، یوسف؛ و الماسی‌فرد، محمدرسلول، (۱۳۹۹). «تبیین پیشران‌های اجتماعی و اقتصادی تعمیق پدیده بیکاری در کرمانشاه». پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر، ۹ (۱۶): ۱۱۷-۱۴۱. <https://doi.org/10.22084/CSR.2020.20013.1706>
- معاونت سیاسی فرمانداری شهر تبریز، (۱۴۰۰). ارزیابی وضعیت توسعه سیاسی در استان آذربایجان شرقی. چاپ فرمانداری استان آذربایجان شرقی.
- موسوی، میرطاهر، (۱۳۹۱). «مشارکت اجتماعی یکی از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی». رفاه اجتماعی، (۲۲): ۹۲-۶۷. https://refahj.uswr.ac.ir/browse.php?a_id=1963&sid=1&slc_lang=fa
- میسایی، قاسم؛ دین‌پرست، فائز؛ و تقی‌پور، عباس، (۱۳۹۸). «بررسی جایگاه توسعه سیاسی در برنامه‌های توسعه جمهوری اسلامی ایران». پژوهش‌های راهبردی سیاست، ۷ (۲۸): ۱۵۵-۱۸۴. <https://doi.org/10.22054/qps.2019.29919.1898>
- میقانی، احمد، (۱۳۹۰). «مؤلفه‌های انسجام در دولت اسلامی». مطالعات دفاعی استراتژیکی، (۴۳): ۱۰۳-۱۴۷.
- همیلتون، پیتر، (۱۳۷۹). تالکوت پارسونز. ترجمه احمد تدین، تهران: نشر هرمس.
- وینر، مایرون، (۱۳۵۳). نوسازی جامعه. ترجمه رحمت‌الله مقدم‌مراغه‌ای، تهران: انتشارات شرکت سهامی کتب جیبی.

- Abbaszadeh Marzbali, M., (2019). "Looking at the concept of development and its political dimension". *Danesh Tafsir Political*, 2 (4): 1-31. (In Persian).

- Abdullahi, Mohammad (2018), Causes and Obstacles of Legalism in Iran, New Plan Publication, Tehran. (In Persian).

- Agarwal, S.; Lenka, U.; Singh, K.; Agrawala, V. & MohanAgrawala, A., (2020). "A qualitative approach towards crucial factors for sustainable development of women social entrepreneurship: Indian cases". *Journal of Cleaner Production*, 274: 123-135.
- Akbari, H. & Fakhari, R. (2016). "The role of ethnicity in the electoral behavior of multi-ethnic communities (the case study of Bojnord city)". *Applied sociology*, 28 (2): 71-90. <https://doi.org/10.22108/jas.2017.21437>. (In Persian).
- Akhavan Kazemi, M. & Nikonhad, A., (2018). "The future of political development research in Iran based on the analysis of barriers". *Political Quarterly, Journal of Faculty of Law and Political Science*, 49 (3): 587-606. <https://doi.org/10.22059/jpq.2019.240870.1007125>. (In Persian).
- Akhbari, M., Gham Paror, A. & Bazleh, A., (2014). "Explaining sustainable political development; Case study: Iran". *Geopolitical Quarterly*, 11 (3): 33-58. <https://doi.org/10.30497/pk.2019.2615>. (In Persian).
- Alam, Abdul-R. & Nouri Asl, A., (2017). "The institutional rights of citizenship and political participation (the search for political development)". *Policy Quarterly*, 49 (1): <https://doi.org/10.22059/jpq.2019.219410.1006935>. (In Persian).
- Asefi, A. & Sepahi Badjani, A., (2018). "The relationship between cultural capital and girls' participation in sports". *Physiology and Management Researches in Sports*, 11 (3): 37-45. (In Persian).
- Ashtarian, K. & Amirzadeh, M., (2014). "Investigation of the effects of virtual social networks on political participation (case study: Tehran city)". *Politics Quarterly, Journal of Faculty of Law and Political Sciences*, 45 (4): 825-841. <https://doi.org/10.30497/pk.2019.2615>. (In Persian).
- Azimi Hashemi, M.; Qazi Tabatabai, M. & Hedayati, A. A., (2014). "Women's Political Participation in Iran and Factors Affecting It". *Scientific Research Quarterly on Women and Society*, 6 (4): 105-123. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.20088566.1394.6.24.6.1>. (In Persian).
- Azkia, M. & Ghaffari, Gh., (2017). *Sociology of Development*. Kayhan Publishing Company, Tehran.. (In Persian).
- Bashiriyeh, H., (2011). *Political Sociology, The Role of Social Forces in Political Life*. Tehran: Nei Publishing House. (In Persian).
- Bazargan, A., (2010). *An introduction to qualitative and mixed research methods (common approaches in behavioral sciences)*. Tehran: Didar Publishing House. (In Persian).
- Bidar Bakhtinia, N. & Jarjarzadeh, A., (2018). "Investigation of factors affecting gender wage discrimination in Iran". *Economic Research*, 54 (2): 285-301. <https://doi.org/10.22059/jte.2019.71285>. (In Persian).

- Brett, P., (2009). *Sociological theories in the 20th century*. translated by Mohammad Khani, Tehran, Rokhdad Nou publication.
- Broadwell, W., (2006). *Political Participation*. Georgia Perimetr Cllege Rock DALE/NEWTON Campus.
- Cervelló-Royo, R. Moya-Clemente, I. Perelló-Marín, M. R & Ribes-Giner, G, (2020). "Sustainable development, economic and financial factors, that influence the opportunity-driven entrepreneurship. An fsQCA approach". *Journal of Business Research*, 115: 393-402. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2019.10.031>
- Cho, W. K. T. & Rudoiph, T., (2005). "Untanling the Spatial Structure of Polotical Participation". *working paper*, University of Illinois, Urbun-Cham Department of Political Science.
- Daniela, V., Dimitrova, A. Sh., Strömbäck, J. & Lars, W. N., (2011). "The Effects of Digital Media on Political Knowledge and Participation in Election Campaigns: Evidence From Panel Data". *Communication Research*, 41(1): 95-118. <https://doi.org/10.1177/0093650211426004>
- Della, S., (2020). "Adaptive Sustainable Reuse for Cultural Heritage: A Multiple Criteria Decision Aiding Approach Supporting Urban Development Processes". *Enhancement of Public Real-estate Assets and Cultural Heritage: Management Plans and Models, Innovative Practices and Tools in Supporting the Local Sustainable Development*, 12(4): 1363. <https://doi.org/10.3390/su12041363>
- Dierwechter, Y., (2020). "New Urbanism as Urban Political Development: Racial Geographies of 'Intercurrence' across Greater Seattle". *Urban Planning*, 5 (4): New Urbanism: From Exception to Norm—The Evolution of a Global Movement. <https://doi.org/10.17645/up.v5i4.3340>
- Ersia, B. & Sai, A., (2018). "The effect of the government's social capital on political development from the perspective of Tehrani citizens". *Biannual scientific journal of political science*, 15 (1): 1-28. <https://doi.org/10.30497/pk.2019.2615>. (In Persian).
- Ersia, B., Sai, A. & Azghandi, A., (2018). "Effect of the social identity and trust model on the attitude towards political development (case study: people of Tehran)". *National Studies Quarterly*, 20 (2): 111-130. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.1735059.1398.20.78.7.3>. (In Persian).
- Fakhraei, S., (2004). *Sociological analysis of social participation in Iran, Proceedings of the First National Conference on Sociological Problems of Iran*. Tehran: Allameh Tabatabai University Publications. (In Persian).
- François, P., (2002). *Social Capital and Economic Development*. Rutledge, FirstPublished. <https://doi.org/10.4324/9780203166611>

- Flick, U., (2009). *An introduction to qualitative research*. translated by: Hadi Jalili, second edition, Tehran: Ney Publishing. (In Persian).
- Ghafari, Gh., (2010). "Government and social participation of villagers in developing countries; With an emphasis on Iran". *Agricultural economy and development*, 9 (35): 257-284. <https://doi.org/10.22059/jisr.2012.36552>. (In Persian).
- Gouldner, A., (2013). *Sociological Crisis of the West*. translated by: Farideh Mumtaz, Tehran: published by Sokhmi Publications. (In Persian). <https://doi.org/10.1027/0227-5910/a000176>
- Gulabi, F. & Hajilo, F., (2012). "Sociological investigation of some factors affecting the level of political participation of women (a case study of East Azarbaijan Province)". *Social Studies and Research*, 1 (1): 173-200. (In Persian).
- Guzman, P., Pereira, R., Ana, R. & Colenbrander, B., (2018). "Impacts of Common Urban Development Factors on Cultural Conservation in World Heritage Cities: An Indicators-Based Analysis". *Cultural Heritage Conservation and Sustainability*, 10(3). (In Persian). <https://doi.org/10.3390/su10030853>
- Hamilton, P., (2000). *Talcott Parsons*. translated by Ahmad Tedin, Tehran, Hermes Publishing. (In Persian).
- Jafarinejad, M., Babanaseb, H. & Rabiei, Sh., (2013). "Analysis of electoral behavior (case study of the 10th presidential term of Harris Constituency)". *Political and International Research Quarterly, Shahreza Islamic Azad University*, 7: 159-208. (In Persian).
- Khalfazadeh Estmal, I., (2020). "The influence of administrative systems on the process of political development in Iran and some Asian countries: a comparative study". *Iran's public administration studies*, 4 (2): 191-219. <https://doi.org/10.22034/JIPAS.2022.278510.1171>. (In Persian).
- Khoshfar, Gh., Bagharian Jolodar, M., Mirzakhani, Sh. & Jandaghi Mirmohleh, F., (2018). "Investigation of the relationship between social capital and political participation of citizens (case study: Gorgan city)". *Bi-Quarterly Journal of Contemporary Sociological Research*, 8 (14): 27-52. <https://doi.org/10.22084/csr.2020.12339.1228>. (In Persian).
- Lerner, D., (1964). *The passing of Traditional society*. New York, The Macmillan com.
- Lipset, S. M., (1960). *Political man*. new York, anchor book.
- Miqani, A., (2018). "Components of unity in the Islamic state". *Strategic Defense Studies Quarterly*, 43: 103-147. <https://doi.org/10.22054/qps.2019.29919.1898>. (In Persian).

- Misaei, Q.; Dinparast, F. & Taghipour, A., (2018). "Investigating the place of political development in the development plans of the Islamic Republic of Iran". *Strategic Policy Research Quarterly*, 7 (28): 155-184. (In Persian).
- Mohseni Tabrizi, A., (1996). "Alienation is an obstacle for participation and national development; Investigating the relationship between alienation and social and political participation". *Research Letter, Cultural Research Quarterly of the Fundamental Research Center of the Ministry of Culture and Islamic Guidance*, 1: 89-109. (In Persian).
- Mohammadifar, Y. & Almasi Fard, M. R., (2019). "Explaining the social and economic drivers of deepening the unemployment phenomenon in Kermanshah". *Journals of contemporary sociological research*, 9 (16): 117-141. <https://doi.org/10.22084/csr.2020.20013.1706>. (In Persian).
- Mousavi, M. T., (1391). "Social participation is one of the components of social capital". *Social Welfare Research Quarterly*, 22: 67-92. (In Persian).
- Oakley, P. & Marson, D., (2004). *Approaches to participation in rural development*. translated by: Mansour Mahmoudnejad, Tehran: Jihad Academici.
- Oommen, T. K., (1997). "Citizenship, nationality and ethnicity". *Cambridge, polity press*: 60-71.
- Panahi, A. A., (2019). "Influential elements in the effectiveness of mass media and its immunity (with an emphasis on moral and psychological teachings)". *Scientific-Promotional Quarterly in Ethics*, 37: 115-140. (In Persian).
- Parchami, D., (2007). "Investigation of People's Participation in the 9th Presidential Election". *Humanities Research Journal*, 53: 37-82. (In Persian).
- Peet, R. & Hartwick, E., (2009). *Theories of Development*. translated by: Mustafa Azkia, Reza Safri Shali, Ismail Rahmanpour, Loya Publishing House, Tehran.
- Price, B., (2002). "Social capital and factors effecting civic engagement as reported by leaders of voluntary associations". *The social science Journal*, 39 (1). [https://doi.org/10.1016/S0362-3319\(01\)00169-0](https://doi.org/10.1016/S0362-3319(01)00169-0)
- Political deputy of Tabriz city governorate (2020). *Assessment of the political development situation in East Azerbaijan province*. East Azarbaijan Province Governor's Office. (In Persian).
- Purwakania, H. & Aliah, B., (2017). "Social Solidarity Economy and Sustainable Development: Bringing global challenge to Inhalldonesi". *Advances in Social Science, Education and Humanities Research (ASSEHR)*,

127, 8th International Conference of Asian Association of Indigenous and Cultural Psychology (ICAAIP 2017): 25-32.

- Rasoolimanesh, M., Badarulzaman, N. & Jaafar, M., (2012). "City Development Strategies (CDS) and Sustainable". *ASEAN Conference on Environment-Behaviour Studies, Savoy Homann Bidakara Bandung Hotel, Bandung, Indonesia, 15-17 June 2011, Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 36: 623 – 631. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.03.068>

- Ritzer, G., (2011). *Theories of contemporary sociology and its classical roots*. translated by: Khalil Mirzaei and Ali Baghai Sarabi, Tehran. (In Persian).

- Ritzer, G., (2018). *Sociological Theory*. Translated by: Hoshang Naibi, Tehran, Nei Publishing House. (In Persian).

- Rizvani, M., (2016). "Analysis of electoral behavior (case study of the 9th presidential election)". *Marafet magazine*, 123: 149-166. (In Persian).

- Roche, G., (2006). *Introduction to the General Sociology of Social Organization*. translated by: Homa Zanzanizadeh, Tehran: Samit Publications. (In Persian).

- Rush, M., (1998). *Society and politics, an introduction to political sociology*. Manouchehr Sabouri, Tehran, Samt. (In Persian).

- Salehipour Mehr, H., Mohammadi, A., Mohammadpour, N. & Budaghi, A., (2017). "Investigation of the causes of low political participation in the elections of the last two decades in the city of Tabriz". A research project commissioned by the Governorate of East Azerbaijan, General Political Department. (In Persian).

- Saree al-Qalam, M., (2016). *A path towards the development of Iran (a collection of notes by Professor Mahmoud Saree al-Falam)*. Islamic Azad University Publications, Gorgan branch. (In Persian).

- Seidamami, K., (2009). "Television and presidential elections in Iran". *Communication Research*, 16 (1): 63-91. (In Persian).

- Shafiifar, M., (2014). "Political Development Process in the Islamic Republic". *Policy Quarterly, Journal of Law and Political Science*, 45 (1): 103-123. <https://doi.org/10.22059/jpq.2015.54426>. (In Persian).

- Sofeska, E., (2016). "Relevant Factors in Sustainable Urban Development of Urban Planning Methodology and Implementation of Concepts for Sustainable Planning (Planning Documentation for the Master Plan Skopje 2001–2020)". *Procedia Environmental Sciences*, 34: 140-151. <https://doi.org/10.1016/j.proenv.2016.04.014>

- Tavassoli, Gh. A., (1387). *Sociological theories*. Tehran: Samit publications. (In Persian).

- Tavassoli, Gh. A., (1994). "Comprehensiveness of the concept of development and its relationship with culture". *Journal of Culture and Development*, 15. (In Persian).
- Tweed, Ch. & Sutherland, M., (2007). "Built cultural heritage and sustainable urban development". *Landscape and Urban Planning*, 83 (1): 62-69. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2007.05.008>
- Wiener, M., (1974). *Renovation of society*. translated by Rahmatullah Moghadam Maraghei, Tehran: Ketab Jibi Publishing Company. (In Persian).
- Zahirina, M., Nikkhah, H., Falahi Shahabad, A., Sadeghi, S. & Azizzadeh, O., (2016). "Social trust and its effect on the social participation of Hormozgan University students". *Cultural Research Journal*, 11: 136-86. (In Persian).
- Zarei, Gh., Nazimi, E. & Hosseini, S. A., (2019). "The role of the media in political participation and how to use media techniques in public opinion management (comparison of political participation in Iran and the West)". *Research paper on history, politics and media*, 3 (2): 125-146. (In Persian).
- Zare, B. & Rohande, M., (2014). "Investigation of social factors affecting socio-political participation; A study about citizens over 18 years of age in Karaj city". *Journal of Social Studies of Iran*, 9 (2): 64-87. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.20083653.1394.9.2.3.8>. (In Persian).